

S pontane **T** aal **A** nalyse **P** rocedure

HANDLEIDING

van het STAP-instrument,

versie van 2008

Margreet van Ierland
Jeannette Verbeek
Leen van den Dungen

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

Deze handleiding is te bestellen tegen onkosten via het secretariaat van
Taalwetenschap:

Email: taalwetenschap-fgw@uva.nl

Tel: 020-525-3864

De verantwoording van het instrument is ook daar te bestellen.

1. INLEIDING

1.1 VERANTWOORDING VAN DE STAP-HANDLEIDING

STAP, een afkorting voor de Spontane-TaalAnalyse Procedure, is een onderzoeksinstrument, dat ontwikkeld is door Van Ierland (Van Ierland, 1980). Het is een gestandaardiseerd onderzoeksinstrument voor de taalproductie van kinderen in een natuurlijke gesprekssituatie. Er bestond behoefte aan zo'n instrument, omdat taaltests ongeschikt zijn voor het onderzoeken van kindertaal in een communicatieve situatie. Van twee kanten was er interesse voor de spontane taal van kinderen. Logopedisten merkten dat kinderen met een taalontwikkelingsstoornis juist in gesprekssituaties vaak problemen hebben. En onderzoekers wilden de taalproductie van groepen kinderen nauwkeuriger kunnen beschrijven, zowel de taal van kinderen met een normale als met een afwijkende (taal)ontwikkeling.

Van Ierland heeft 240 Amsterdamse kinderen van vier tot acht jaar onderzocht met een zeer uitvoerig onderzoeksinstrument dat 149 linguïstische categorieën, omvatte. Die categorieën hadden betrekking op diverse aspecten van taal: de morfosyntaxis, de semantiek en de pragmatiek. Op die manier werden taalvorm, taalinhoud en taalgebruik, zoals die naar voren komen in een gesprekssituatie, onderzocht. De meeste aandacht is uitgegaan naar de taalvorm. In het onderzoek werd niet alleen gekeken naar de complexiteit van de taalvorm, naar morfosyntactische verschijnselen die de kinderen al verworven hadden, maar ook naar de correctheid van de taalvorm. Bij kinderen van vier tot acht jaar is de taalontwikkeling al redelijk ver gevorderd en daarom is het ook van belang om te kijken of bijvoorbeeld de woordvolgorde in een zin wel goed is en of verplichte zinsdelen niet zijn weggelaten. Ook de correctheid van de taalinhoud en het taalgebruik zijn onderzocht.

Van de 240 kinderen zijn gegevens verzameld over de frequentie van alle onderzochte, zowel positieve als negatieve, linguïstische variabelen. Die frequentiegegevens zijn gebruikt om een verantwoorde selectie te maken, zodat een beperkt aantal representatieve linguïstische variabelen kon worden opgenomen in STAP. In de 'STAP-verantwoording' die gepubliceerd wordt door Verbeek en Van den Dungen, wordt de selectieprocedure besproken. STAP, het resultaat van deze selectie, bevat 37 linguïstische variabelen, die in de Handleiding verder 'variabelen' worden genoemd. Hiervan betreffen 23 variabelen de morfosyntaxis en vijf variabelen de semantiek en pragmatiek. De overige variabelen hebben betrekking op meer globale of juist zeer specifieke gegevens. Met STAP is uitvoerig onderzoek mogelijk van:

.Morfosyntactische complexiteit

de aanwezigheid van vormverschijnselen die belangrijk zijn in de taal van kinderen van vier tot acht jaar;

.Morfosyntactische correctheid

de grammaticaliteit van de kindertaal;

.Semantische correctheid

de juistheid van de woordkeus in de kindertaal;

.Pragmatische correctheid

de aanpassing van de kindertaal aan de gesprekspartner, de context en de situatie.

De ruwe gegevens uit het onderzoek van Van Ierland zijn ook gebruikt om gemiddelden en standaarddeviaties te berekenen. Hierdoor is het mogelijk de taal van een individueel kind te

vergelijken met de frequentiegegevens van zijn leeftijdgenoten om te zien of de taal van het onderzochte kind een duidelijke afwijking vertoont. De frequentiegegevens zijn weergegeven op vier STAP-profielen voor respectievelijk vierjarigen, vijfjarigen, zesjarigen en zevenjarigen.

Voor het gebruik van STAP wordt een gesprek met het kind gevoerd over onderwerpen buiten het hier-en-nu die het kind interessant vindt en waar het graag over praat. Van dat gesprek wordt een audio-opname gemaakt en deze opname moet worden uitgeschreven. Voor het analyseren van de morfosyntactische verschijnselen in de taal van het kind is enige kennis van de traditionele ontleding noodzakelijk. Voor meer informatie hierover kan men de Algemene Nederlandse Spraakkunst (Geerts e.a, 1984) raadplegen. Het is ook van belang ingewerkt te zijn in de werkwijze van STAP om de analyse betrouwbaar uit te kunnen voeren. In deze STAP-handleiding wordt daarom uitvoerig ingegaan op alle analyse-onderdelen. Via de index kan bovendien gerichte informatie over een bepaald verschijnsel worden opgezocht. Tenslotte is kennis van de normale taalverwerving van belang om de resultaten van de STAP-analyse te kunnen beoordelen en er behandeldoelen aan te kunnen verbinden. Voor meer informatie hierover verwijzen we naar Van Besien, 1985; Schaerlaekens/Gillis, 1987 en Lahey, 1988.

STAP is vanaf 1983 bekend in het logopedische werkveld (Beunderman e.a., 1983). STAP wordt regelmatig gebruikt door logopedisten, omdat het onderzoeksinstrument aansluit bij de behoefte om specifieke behandeldoelen voor een taalgestoord kind te formuleren.

Onderzoekers die de taalproductie van groepen kinderen beschrijven, gebruiken STAP ook regelmatig (Groeneweg-Bruckman en Tso-Verbeek, 1979; Rotmans, 1982; Dijkshoorn en Leytens, 1984; Wegener Sleeswijk, 1986; Van Gestel en De Keyzer, 1986; Dirks en Leenen, 1988; Kolthoff, 1989; Ran en Smits, 1990; Pulles en Witten, 1992). Tot nu toe was er geen handleiding beschikbaar met de frequentiegegevens van alle leeftijdsgroepen. Nu de 'STAP-verantwoording' gepubliceerd wordt, bestaat de mogelijkheid om de STAP-handleiding uit te geven.

1.2 DOEL EN DOELGROEPEN VAN STAP

Het doel van STAP is: bepalen of het taalproductieniveau van een kind overeenkomt met het gemiddelde niveau van leeftijdgenoten.

Bepaling van het taalproductieniveau van een individueel kind kan relevant zijn, wanneer men specifieke informatie wil over het taalgedrag van een taalgestoord kind. Taalgestoorde kinderen vormen zo de eerste doelgroep.

Het kan ook relevant zijn om het taalniveau van groepen kinderen te bepalen in een wetenschappelijk onderzoek. Deze kinderen vormen de tweede doelgroep.

Beide doelgroepen worden hieronder nader toegelicht. Daarna wordt aangegeven welke kinderen niet tot de doelgroep van STAP behoren.

Het gebruik van STAP voor taalgestoorde kinderen

STAP kan in de eerste plaats gebruikt worden voor het onderzoek van de taalproductie van taalgestoorde kinderen van vier jaar tot acht jaar.

STAP kan met enige voorzichtigheid ook gebruikt worden voor taalgestoorde kinderen die ouder zijn dan acht jaar, wanneer hun taalniveau vergelijkbaar is met dat van vier- tot achtjarigen. Uit onderzoeken van Verhulst-Schlichting (1987) en Bol en Kuiken (1988) naar de taal van kinderen van één tot vier jaar, blijkt dat de meeste kinderen vóór hun vierde jaar verleden tijden en nevenschikkende zinnen gebruiken. Aanwezigheid of afwezigheid van deze verschijnselen kan een globale aanwijzing geven voor het taalniveau van een kind. In hoofdstuk 12 wordt de interpretatie van het profiel van een ouder kind besproken.

Binnen de eerste doelgroep waarvoor onderzoek met STAP relevant is, zijn drie subgroepen te onderscheiden:

1 Kinderen die ernstige morfosyntactische problemen hebben

Doordat het accent van het onderzoeksinstrument op de morfosyntaxis ligt, kan STAP inzicht geven in zowel de ernst als de aard van morfosyntactische problemen van een kind. STAP onderzoekt de vaardigheid van een kind in het vormen van enkelvoudige en samengestelde zinnen, woordgroepen en werkwoordsvervoegingen evenals de vaardigheid van het kind om zinnen, woordgroepen en werkwoordsvervoegingen in een grammaticale vorm te gebruiken. De informatie die een STAP-analyse oplevert is hierdoor specifiek over de syntactische problemen van een kind dan de score op een zinsbouwproduktietest.

2 Kinderen die ernstige problemen hebben met de woordenschat en/of woordvinding.

Een STAP-analyse kan meer inzicht geven in de problemen die een kind met een te kleine actieve woordenschat en/of woordvindingsproblemen in een gesprekssituatie ondervindt. Dit is mogelijk doordat alle semantisch afwijkende uitingen en woord(groep)herhalingen en zelfverbeteringen kunnen worden geanalyseerd. Een onjuiste woordkeus en zoekstrategieën om een woord te vinden zijn met STAP aantoonbaar.

3 Kinderen die ernstige pragmatische problemen hebben

Doordat STAP pragmatisch afwijkende uitingen van een kind signaleert en nader analyseert kan de ernstgraad en aard van een pragmatische stoornis duidelijk worden. STAP geeft inzicht in het gebruik dat een kind kan maken van conversatievaardigheden. Juist problemen met de conversatievaardigheden in een gesprekssituatie met een volwassene worden met STAP geanalyseerd. Het pragmatisch taalaspect is tot nu toe niet met andere genormeerde Nederlandse toetsinstrumenten te onderzoeken.

Drie doelen bij het gebruik van STAP voor taalgestoorde kinderen

In de logopedische praktijk en andere klinische praktijken kan het bepalen van het taalproduktieniveau van een taalgestoord kind relevant zijn voor drie doelen:

-STAP kan een bijdrage leveren aan de diagnostiek.

Een diagnose wordt gesteld op basis van de klacht, de anamnese, logopedische onderzoeksgegevens en onderzoeksgegevens van andere disciplines. STAP kan een substantiële bijdrage leveren aan het logopedisch onderzoek van de taalproductie: zowel ernst als aard van morfosyntactische, semantische en pragmatische stoornissen worden ermee onderzocht. De ernst van afwijkingen kan blijken uit een ingevuld STAP-profiel. Een score op een variabele die twee standaarddeviaties of meer onder het gemiddelde van de leeftijdsgroep ligt ($\leq - 2$ SD) is laag; een score tussen $- 1$ SD en $- 2$ SD is laag gemiddeld; een score van $\geq - 1$ SD is gemiddeld (of boven gemiddeld wanneer de score boven $+ 1$ SD komt). Bij STAP wordt een lage score op een variabele geïnterpreteerd als 'ernstig afwijkend'; een laag gemiddelde score als 'licht

afwijkend'. STAP heeft een samenvatting van het STAP-profiel waarin het onderscheid tussen (boven) gemiddeld, licht afwijkend en ernstig afwijkend, door middel van al dan niet ingevulde rondjes, in één oogopslag duidelijk is. Bij de interpretatie van STAP wordt vooral ingegaan op ernstig afwijkende scores van een kind. Dit uitgangspunt sluit aan bij Lahey (1990, 618) waarin de term 'language disordered' gereserveerd wordt voor kinderen "(...) who evidence poor language skills, at least when the system is stressed." Niet alle STAP-variabelen zijn even belangrijk voor de diagnose. STAP-variabelen zijn niet allemaal gelijkwaardig: er zijn variabelen die één aspect weergeven en er zijn overkoepelende variabelen. De variabelen die één aspect weergeven zijn ook niet allemaal gelijkwaardig: variabelen die betrekking hebben op de weglating van verplichte zinsdelen zijn bijvoorbeeld belangrijker dan variabelen die betrekking hebben op bepalingen. Een ernstig afwijkende score op één of meer overkoepelende variabelen legt bij de diagnostiek het meeste gewicht in de schaal. Voor de morfosyntaxis heeft STAP twee overkoepelende variabelen die bij kunnen dragen aan de diagnose van een morfosyntactische stoornis. Voor de semantiek en pragmatiek heeft STAP geen overkoepelende variabelen, maar wel meerdere variabelen, waardoor uit de combinatie van gegevens een bijdrage gehaald kan worden voor de diagnose van een semantische of pragmatische stoornis. Het relatieve belang van verschillende variabelen is in de Samenvatting van het STAP-profiel grafisch weergegeven (zie bijlage 3).

Combinatie van STAP-gegevens met andere taalgegevens en overige relevante gegevens (zie hoofdstuk 12) blijft echter belangrijk bij het stellen van een diagnose.

-STAP kan leiden tot de formulering van specifieke behandeldoelen.

Dit is de belangrijkste reden om STAP te gebruiken. Door een STAP-analyse zijn specifieke problemen van een kind zichtbaar. Uit deze specifieke problemen kunnen behandeldoelen worden afgeleid. STAP kan specifieke handvatten opleveren voor de interventie, omdat de aard en ernst van morfosyntactische, semantische en pragmatische stoornissen duidelijk kunnen worden uit de analyse, met name doordat bij een ernstig afwijkende score op morfosyntactische, semantische of pragmatische variabelen een specificatie van de fouten gemaakt wordt.

Voor het bepalen van behandeldoelen moet uiteraard het resultaat van de STAP-analyse gerelateerd worden aan de anamnese, de klacht en andere onderzoeksgegevens én aan kennis van de normale taalontwikkeling.

-STAP kan gebruikt worden voor het bepalen van nadere doelen voor diagnostisch onderzoek.

Bij nauwkeurige analyse van de spontane taal van een kind met STAP kunnen bepaalde verschijnselen opvallen door te geringe of te ruime aanwezigheid in vergelijking met de frequentiegegevens van leeftijdgenoten. Wanneer die aspecten niet eerder gesignaleerd zijn via de anamnese, de klacht of andere onderzoeksinstrumenten, kan nader onderzoek ernaar nodig zijn.

In hoofdstuk 12 wordt dieper ingegaan op bovengenoemde mogelijkheden van STAP in de klinische praktijk.

Het gebruik van STAP binnen wetenschappelijk onderzoek

STAP kan ook gebruikt worden voor wetenschappelijk onderzoek van groepen kinderen. Binnen het wetenschappelijk onderzoek zijn vier subgroepen te onderscheiden waarvoor STAP gebruikt kan worden:

.Kinderen met een normale taalontwikkeling.

Een groep kinderen met een normale taalontwikkeling kan onderzocht worden om een bepaald taalaspect diepgaand te analyseren. STAP kan dan gebruikt worden om te beschrijven hoe het taalproductieniveau van de groep is. Het STAP-instrument kan bijvoorbeeld gebruikt worden bij een onderzoek naar de ontwikkeling van pragmatische vaardigheden bij kinderen van vier tot acht jaar (Roelofs, te verschijnen).

.Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis.

Een groep kinderen die reeds gediagnostiseerd is als taalgestoord, kan onderzocht worden met STAP om de taalontwikkelingsstoornis(sen) specifieker te beschrijven. De taalproductie zoals die onderzocht wordt met STAP, kan onderzoeksobject zijn. Het is echter ook mogelijk een bepaald taalaspect, bijvoorbeeld de vertelvaardigheid, van een groep taalgestoorde kinderen te onderzoeken en STAP te gebruiken voor bepaling van het taalproductieniveau in het kader van de beschrijving van de onderzoeksgroep of voor matching met een controlegroep.

.Kinderen die risico lopen taalproblemen te ontwikkelen

Kinderen die tot een groep behoren waarvan bekend is dat er een kans is op een vertraagde/gestoorde ontwikkeling wat betreft taal, bijvoorbeeld doordat ze prematuur geboren zijn, kunnen met STAP worden onderzocht. STAP kan dan gebruikt worden om meer informatie te krijgen over het belang van een factor die de taalverwerving mogelijk beïnvloedt.

.Kinderen met stoornissen in andere ontwikkelingsgebieden.

Een groep kinderen met een stoornis in een ander ontwikkelingsgebied, bijvoorbeeld een groep kinderen met een psychische stoornis, kan onderzocht worden met STAP (Blankenstijn, te verschijnen; Scheper, te verschijnen). STAP kan dan gebruikt worden om meer zicht te krijgen op de samenhang van verschillende ontwikkelingen en stoornissen.

Kinderen voor wie STAP niet bedoeld is.

.Kinderen voor wie Nederlands de tweede taal is.

STAP is niet ontwikkeld voor onderzoek van kinderen voor wie Nederlands de tweede taal is. Tussen de eerste en tweede taalverwerving bestaan wel parallellen, maar ook verschillen. Dat betekent dat men de toepassing van onderzoeksinstrumenten die gebaseerd zijn op Nederlandse kinderen moet ontraden voor kinderen voor wie Nederlands niet de moedertaal is (Bol en Kuiken, te verschijnen). Voor onderzoek van kinderen voor wie Nederlands niet de moedertaal is, kan de TAK (Taaltoets Allochtone Kinderen) van Verhoeven, Vermeer en Van der Guchte (1986) worden gebruikt.

.Kinderen die onvoldoende uitingen in een gesprek produceren.

STAP is niet geschikt voor kinderen die in één gesprek geen 50 Vrije Uitingen kunnen produceren. Het begrip 'Vrije Uiting' wordt toegelicht in hoofdstuk 3. Als kinderen, ondanks het feit dat ze alle tijd krijgen, niet verlegen zijn en over allerlei onderwerpen mogen praten, erg veel moeite hebben met het voeren van een gesprek, waardoor ze vrijwel uitsluitend reageren met minimale antwoorden zoals *ja*, *nee* en varianten van *weet ik niet*, kan men de taal niet

analyseren met STAP. Zo'n gesprek geeft onvoldoende informatie over de morfosyntactische structuren van een kind en over zijn semantische en pragmatische vaardigheden. De oorzaken voor het niet kunnen voeren van een gesprek kunnen dan het best eerst worden achterhaald, door observatie in andere spreesituaties. Het is mogelijk dat het taalniveau van het kind nog te laag is: dat het kind de structuren die vóór het vierde jaar verworven moeten zijn, nog niet produceert. Een analyse van de spontane taal met TARSP (Verhulst-Schlichting, 1987) of GRAMAT (Bol en Kuiken, 1989) is geschikt voor een kind met een taalniveau van één tot vier jaar.

.Kinderen die nog niet buiten het hier-en-nu kunnen praten.

Een kind dat nog helemaal niet over gespreksonderwerpen buiten het hier-en-nu kan praten en dat tijdens het gesprek voortdurend op zoek is naar zichtbare elementen in de ruimte, bij zichzelf of bij de volwassene, is nog niet geschikt om met STAP te onderzoeken. STAP gaat uit van een gesprek buiten het hier-en-nu, omdat op die manier de morfosyntactische, semantische en pragmatische vaardigheden van een kind met een taalniveau vanaf vier jaar het best te observeren zijn. In paragraaf 2.1 wordt dit verder uitgewerkt. De frequentiegegevens van de leeftijdgenoten waarmee het kind vergeleken wordt in STAP, zijn ook verzameld buiten het hier-en-nu.

1.3 OPBOUW VAN DE HANDLEIDING

De handleiding sluit aan bij de volgorde van de handelingen die de analyse vergt. De werkwijze bij een spontane-taalanalyse met STAP wordt daarom eerst beknopt weergegeven.

1. Gesprek voeren

Er wordt geen uitlokkingsmateriaal gebruikt.
Van het gesprek wordt een audio-opname gemaakt.

2. Transcriberen

De uitingen van het kind én de onderzoeker worden weergegeven. Relevante situationele en contextuele informatie wordt hieraan toegevoegd.

3. Segmenteren

Basisuitingen worden onderscheiden in diverse soorten om 50 Vrije Uitingen (VU) van het kind voor de analyse te krijgen.

4. Analyseren

Globale gegevens:
- uitinglengte: Gemiddelde Lengte Vrije Uitingen (GLVU)
Gemiddelde Lengte 5 Langste VU (GL5LVU)
- aantal Elliptische antwoorden
- percentage Niet-vloeiendheid (*)
- aantal Onverstaanbare uitingen
(*) *bij een hoog percentage ---> specificatie.*

Correctheid:

- aantal Ongrammaticale VU (**); parafraseren van deze VU
- aantal Matig en Sterk Semantisch afwijkende VU (**)
- aantal Matig en Sterk Pragmatisch afwijkende VU (**)
en Impliciete referenten
(**) *bij een hoog aantal ---> nadere analyse.*

Complexiteit morfosyntaxis:

- Werkwoordgroep:
- aantal Persoonsvormen
- aantal Samengestelde gezegdes
- aantal Verleden tijdsvormen
- aantal Voltooid deelwoordsvormen
- Naamwoordgroep:
- aantal zelfstandig (gebruikte) Naamwoorden
- aantal Bijvoeglijke bepalingen
- aantal Zelfstandige voornaamwoorden 3e persoon
- aantal Bijwoordelijke bepalingen, met subcategorieën
- aantal Nevenschikkingen
- aantal Onderschikkingen

5. Invullen analysegegevens op het STAP-profiel

Op het STAP-profiel van een leeftijdsgroep worden de analysegegevens ingevuld, waardoor duidelijk wordt hoe het kind scoort in vergelijking met zijn leeftijdgenoten, uitgedrukt in standaarddeviaties van het gemiddelde.

6. Invullen Samenvatting van het STAP-profiel

Op de Samenvatting van het STAP-profiel worden de profielscores beoordeeld als (boven) gemiddeld, licht afwijkend of ernstig afwijkend.

7. Interpreteren

Het STAP-profiel wordt geïnterpreteerd op basis van de Samenvatting en eventueel met behulp van het transcript.

In de hoofdstukken 2 en 3 wordt ingegaan op de noodzakelijke voorbereidingen vóór de analyse: de opname, transcriptie en segmentatie.

Het resultaat van de analyse is mede afhankelijk van de kwaliteit van het gesprek en de uitwerking ervan. Daarom zal hierop kort worden ingegaan. Bepaalde aspecten ten aanzien van het voeren van een gesprek met een kind, zijn de lezer misschien reeds bekend.

De analyse zelf wordt uitgevoerd met behulp van acht STAP-bladen. De eerste vijf STAP-bladen bevatten de belangrijkste onderdelen van STAP:

.STAP-blad 1: analyse van globale gegevens;

.STAP-blad 2: parafraze van de ongrammaticale Vrije Uitingen;

.STAP-blad 3: analyse van de correctheid;

.STAP-blad 4: specificatie van de ongrammaticale Vrije Uitingen bij een licht of ernstig afwijkende score op een overkoepelende grammaticale variabele;

.STAP-blad 5: analyse van de complexiteit.

De belangrijkste onderdelen worden uitvoerig besproken in de hoofdstukken 4 tot en met 8. Het analyseren van de correctheid (hoofdstuk 5) wordt besproken vóór de parafrase van de ongrammaticale uitingen (hoofdstuk 6), omdat bij correctheid de grammaticale, semantische én pragmatische correctheid worden beoordeeld. Hiervoor moet eerst het onderscheid tussen deze drie soorten correctheid duidelijk zijn. In principe wordt echter gelijktijdig met het beoordelen van een VU als ongrammaticaal, een parafrase van die Ongrammaticale VU genoteerd. In de hoofdstukken 4 en 5 worden de criteria genoemd voor het toepassen van STAP-onderdelen die niet altijd nodig zijn, maar naar behoefte, facultatief, kunnen worden gebruikt. Deze facultatieve onderdelen zijn toegevoegd om een specificatie te kunnen maken van ernstige afwijkingen op het gebied van Niet-vloeiendheid, semantiek en pragmatiek. In de hoofdstukken 9 tot en met 11 worden de facultatieve onderdelen uitgewerkt:

.STAP-blad 6: facultatieve specificatie van de Niet-vloeiendheid;

.STAP-blad 7: facultatieve analyse van semantisch afwijkende Vrije Uitingen;

.STAP-blad 8: facultatieve analyse van pragmatisch afwijkende Vrije Uitingen.

De analyse-resultaten worden weergegeven in een STAP-profiel. Invulling van het profielblad, van de Samenvatting van het profiel en interpretatie van de gegevens komen aan de orde in hoofdstuk 12. De bijdrage van STAP-gegevens aan de diagnose wordt hierbij ook toegelicht, evenals de bepaling van behandeldoelen en nadere onderzoeksdoelen met behulp van STAP.

De voorbeelden in de handleiding zijn ontleend aan de gegevens van 240 kinderen uit het onderzoek waarop de frequentiegegevens van STAP gebaseerd zijn en aan STAP-onderzoeken van kinderen die gediagnostiseerd zijn als taalgestoord, op basis van beneden normale scores op taaltesten.

2. HET OPNEMEN EN TRANSCRIBEREN VAN EEN SAMPLE

2.1 HET VOORBEREIDEN EN VOEREN VAN EEN GESPREK.

Voor het gebruik van STAP is het nodig een gesprek te voeren met het kind. Op die manier kan een aantal kinduitingen worden verzameld in de context van een gesprek met een volwassene. Die verzameling kinduitingen mét de noodzakelijke context, noemen we het STAP-sample. Voor een representatief STAP-sample zijn een aantal punten van belang tijdens de voorbereiding en het voeren van het gesprek:

1. de onderzoeker zorgt voor een veilige, liefst bekende omgeving waarin het gesprek met het kind gevoerd wordt en het kind dient vertrouwd te zijn met de opname-apparatuur;
2. de onderzoeker gebruikt een kindvolgende gesprekstijl, om spontane taal van het kind uit te lokken over onderwerpen buiten het hier-en-nu die aansluiten bij de belevingswereld van het kind;
3. de onderzoeker zorgt voor een voldoende lengte van het gesprek zodat minstens 50 Vrije Uitingen (VU) van het kind kunnen worden geanalyseerd. In paragraaf 3.2 wordt de term 'Vrije Uiting' uitgewerkt.

ad 1. Voor een STAP-sample kan het beste een gesprek met het kind worden gevoerd in een omgeving die het kind kent. Wanneer het kind regelmatig bij een logopedist komt, kan het gesprek tijdens een logopediebehandeling worden gevoerd. Wanneer een onderzoeker die het kind niet kent, het STAP-sample verzamelt, is het belangrijk om enige activiteiten vooraf te laten gaan aan het gesprek, zodat het kind heeft kunnen wennen aan de persoon en de situatie. De onderzoeker kan bijvoorbeeld een boekje of wat losse afbeeldingen met het kind bekijken. Het gesprek moet worden opgenomen op een cassetrecorder en het kind moet daaraan gewend zijn, voordat een opname voor een STAP-sample gemaakt wordt. Een rustige ruimte is nodig om een goed gesprek te kunnen voeren en om de spraak van het kind later vanaf de band goed te kunnen verstaan. Vooraf inspreken op de band van de naam van het kind, de geboortedatum, de opnamedatum en de leeftijd voorkomt vergissingen.

ad 2. In het gesprek staat de belevingswereld van het kind centraal om een zo spontaan mogelijk taalsample te krijgen. De volwassene probeert het kind zoveel mogelijk aan het woord te laten komen en het gesprek niet meer te sturen dan nodig is. Gespreksonderwerpen die het kind zelf introduceert, worden altijd uitgediept. Verder kunnen onderwerpen worden aangereikt waarover de meeste kinderen wel iets weten te vertellen: huisdieren, het spelen met vriendjes en vriendinnetjes, vakanties en recente activiteiten, zoals familiefeesten.

Er worden geen materialen zoals speelgoed, boekjes of andere afbeeldingen gebruikt bij de stimulering van de taalproductie van het kind. Het gesprek gaat zoveel mogelijk over onderwerpen buiten het hier-en-nu, omdat het kind dan expliciet de gelegenheid krijgt om complexe morfosyntactische structuren te gebruiken. De volgende complexe morfosyntactische vaardigheden zijn daardoor observeerbaar:

- nevenschikkende en onderschikkende zinnen om relaties tussen gebeurtenissen en toestanden uit te drukken;
- verleden tijden en voltooid deelwoorden om de tijd aan te geven waarop een bepaalde gebeurtenis plaats vond;
- bijvoeglijke bepalingen om kwaliteiten van de genoemde objecten aan te geven;
- bijwoordelijke bepalingen om situaties te beschrijven;
- zelfstandige voornaamwoorden derde persoon om de personen en zaken die al genoemd zijn in het gesprek opnieuw aan te duiden of om te verwijzen naar onbekende referenten.

De semantische vaardigheid van het kind is in zo'n gesprekssituatie ook observeerbaar. Men kan zien of het kind in staat is om de woorden te kiezen die het best in de context passen, doordat ze niet te specifiek of te algemeen zijn, waardoor de gesprekspartner het kind goed kan begrijpen.

Bovendien kunnen de pragmatische vaardigheden het best beoordeeld worden bij een gesprek over onderwerpen buiten het hier-en-nu. De manier waarop het kind ingaat op vragen, rekening houdend met de voorkennis van de gesprekspartner, gespreksonderwerpen introduceert, uitwerkt en afsluit, is in een gesprekssituatie over onderwerpen buiten het hier-en-nu, goed observeerbaar.

De volwassene stelt bij voorkeur open vragen, dat wil zeggen vragen waarop niet uitsluitend met *ja* of *nee* of een ander kort antwoord kan worden gereageerd. Enkele voorbeelden van open vragen zijn: En verder?, En toen?, Wat gebeurde er toen?, Waarom?, Hoe kwam dat? Vertel eens. Gesloten vragen zijn natuurlijk niet helemaal te vermijden. Vooral als aanloop bij een nieuw gespreksonderwerp zijn ze vaak nodig.

De interviewer valt het kind niet in de rede, spreekt zelf rustig en duidelijk en moet ook niet bang zijn voor stiltes in het gesprek. Vaak praat het kind vanzelf verder en kan men volstaan met minimaal commentaar, zoals *oh, ja ja en zo!*

Het kan ook stimulerend werken om een uiting van een kind te herhalen. Deze gesprekstechniek wordt bovendien wel eens toegepast wanneer uitingen niet duidelijk worden uitgesproken; het transcriberen van de opname is dan minder problematisch. Te veel toepassen van deze techniek is echter niet raadzaam, omdat de communicatiebehoefte van het kind kan verminderen, wanneer het niet voldoende respons krijgt.

ad 3. De duur van het gesprek dient lang genoeg te zijn om 50 Vrije Uitingen (VU) van het kind te verzamelen. Bij een normaal verlopend gesprek is tien minuten opnemen hiervoor voldoende. Bij jonge kinderen en bij kinderen met taalontwikkelingsstoornissen kan men het gesprek beter langer laten duren, bijvoorbeeld twintig minuten. Een hulpmiddel om te kijken of het sample lang genoeg is, kan het gebruik van een lege bladzijde zijn waarop alleen de nummers 1 t/m 50 staan genoteerd in hokjes. Telkens wanneer men denkt dat een kind een Vrije Uiting heeft gebruikt, kan men dan een volgend nummer wegstrepen. Op die manier wordt men zelf gestimuleerd om in een gesprek dat niet zo erg vlot loopt, toch nog even door te vragen om de 50 Vrije uitingen te krijgen. De nummering is natuurlijk niet de definitieve nummering van het uitgeschreven sample, het is slechts een hulpmiddel.

2.2 HET BEOORDELEN VAN DE REPRESENTATIVITEIT VAN EEN SAMPLE

Nadat het gesprek gevoerd is, is het al mogelijk om te besluiten of het gesprek geschikt is om gebruikt te worden voor een STAP-analyse. Het verdient aanbeveling om de band kort na de opname te beluisteren. Een sample kan niet geschikt zijn om de volgende redenen:

- te veel onverwachte storingen tijdens het gesprek, waardoor het gespreksverloop negatief beïnvloed is;
- geluidshinder tijdens het gesprek, waardoor te veel taal van het kind vanaf de band onverstaanbaar is;
- te geremd gedrag van het kind, waardoor het gesprek niet representatief is voor het taalgedrag van het kind.

2.3 HET TRANSCRIBEREN

Het is van belang dat de geluidsopname zo spoedig mogelijk na het gesprek wordt uitgeschreven. Het herinneren van de opnamesituatie kan van belang zijn bij het uitschrijven van de taal van kinderen die niet zo goed verstaanbaar spreken of veel onbegrijpelijke uitingen produceren.

Twee volledige transcripten zijn opgenomen in bijlage 1 en 2. Dit zijn transcripten van video-opnames. Een band met beide opnames is beschikbaar voor STAP-cursussen.

Transcriptie-afspraken zijn:

- .Het uitschrijven van de taal van kind en volwassene gebeurt woordelijk, in normale spelling. Het gebruik van hoofdletters wordt beperkt tot eigennamen. De interpunctie is normaal.
- .Het transcript geeft de volgorde van het gesprek weer, door opeenvolgende beurten op verschillende regels te schrijven. Er kan gekozen worden voor een weergave in twee kolommen, zoals in de bijlagen 1 en 2 is gedaan óf voor een weergave van de beurten onder elkaar met aanduiding van volwassene (v.) en kind (k.), zoals in deze paragraaf is gedaan. Een beurt kan meerdere uitingen bevatten. De segmentatie in uitingen die met een schuine segmentatiestreek wordt aangegeven, wordt besproken in hoofdstuk 3.
- .Fonologische vervangingen, weglatingen en toevoegingen worden zo goed mogelijk weergegeven, om een globaal beeld van de spraak te krijgen. Voorbeeld:
v.o, en waar is de tuin?
k.*daar, tegen die tegen die tegen die gage (=garage) aan, niet daar, maar daar tegen aan/*
- .Onverstaanbare fragmenten in de uiting worden weergegeven door het aantal onverstaanbare lettergrepen of woorden tussen ronde haakjes te zetten. Wanneer men vermoedt wat het kind gezegd heeft, kan dit met een vraagteken worden weergegeven. Deze transcriptie-afpraak is vooral gemaakt om waardevolle uitingen van het kind niet buiten de taalanalyse te houden. Voorbeeld:
k.*ja, en mijn moeder die gaat alleen met pappie naar (boekjes?)*

.Uitingen die in hun geheel of grotendeels onverstaanbaar zijn worden weergegeven met drie liggende streepjes en een segmentatiestreek. Onverstaanbare uitingen blijven buiten de taalanalyse. Het aantal Onverstaanbare uitingen zegt het meest over de spraak van een kind. Voorbeeld:

k. ---/

.Afgebroken uitingen worden uitgeschreven voor zover ze gerealiseerd zijn. Daarna wordt met een liggend streepje aangegeven dat aan de intonatie hoorbaar is dat de uiting niet afgemaakt is. Afgebroken uitingen blijven buiten de taalanalyse. Voorbeeld:

k. *dat was - /*

hoe heet het ook al weer?/

.Onderbroken uitingen die later in het gesprek worden voortgezet, worden wel genalyseerd. Ze worden aangegeven met een pijl bij de onderbreking én een pijl bij de voortzetting. Voorbeeld:

v. wat voor spelletjes doe je daar?

k. *hockeyen/*

ja, dat doen we nu alleen met Robert enne Mirjam ->/

is een meisje/

-> en Marieke/

is ook nog een meisje/

.Situationele en contextuele informatie die van belang is voor het gesprek wordt tussen haakjes < > toegevoegd, bijvoorbeeld:

- gespreksonderwerpen die vooraf gingen aan de opname en waar het kind aan refereert;

- gebaren van het kind die de taal begeleiden en/of vervangen;

- nonverbaal gedrag van het kind of de onderzoeker dat het gesprek beïnvloedt;

- storingen waardoor het gesprek even onderbroken wordt.

Voorbeeld:

v. en wat doet opa daar in de tuin?

k. *allemaal uit pluk/*

altijd mes zo afsnij zo onderkant/

<het kind maakt een snijgebaar>

dan zo in pan doen dan opeten/

.Alle volledig geuite woorden of vrijwel volledig geuite woorden worden uitgeschreven, ook wanneer ze duidelijk herhalingen of verbeteringen zijn. Vrijwel volledig geuite woorden worden uitgeschreven voor zover ze gerealiseerd zijn en opgevat alsof ze helemaal gerealiseerd zijn. Het herhalen van een klank of woorddeel blijft echter buiten de transcriptie.

Op die manier kan de Niet-vloeiendheid globaal geanalyseerd worden. Voorbeelden:

k. *en woensdag **was ik** bleef ik thuis/*

k. *toen ging ik mijn eigen **uitklee** uitkleden/*

.Interjecties worden weergegeven bij de uiting waarbij ze wat de intonatie betreft, horen. Voorbeeld:

k. ***ja**, mama weet het well*

.Gevulde en ongepulde pauzes worden niet uitgeschreven.

Daarom blijft *eh* bijvoorbeeld buiten het transcript.

3.HET SEGMENTEREN EN MARKEREN VAN HET TRANSCRIPT

3.1 HET SEGMENTEREN IN BASISUITINGEN

Het transcript moet voor de analyse verdeeld worden in Basisuitingen. Het verdelen in Basisuitingen is nodig om in de tekst een onderscheid aan te kunnen brengen tussen uitingen die geanalyseerd moeten worden en uitingen die alleen geregistreerd of geteld hoeven te worden. De term 'Basisuiting' verwijst niet naar een STAP-categorie die terugkomt in de analyse of op het profielblad. De Basisuitingen worden tijdens de segmentatie al onderscheiden in Vrije Uitingen (VU) en Elliptische Antwoorden (EA). Dit zijn STAP-categorieën die in par. 3.2 nader worden uitgewerkt. Verder worden tijdens de segmentatie alle Onverstaanbare en Afgebroken uitingen gemarkeerd. Dit wordt uitgewerkt in de paragrafen 3.4 en 3.5.

Bij de segmentatie in Basisuitingen moet men steeds de geluidsband raadplegen om te kunnen beslissen wat de grenzen van een Basisuiting zijn. Het einde van een Basisuiting wordt gemarkeerd door middel van een schuine streep (/). Een Basisuiting is in de eerste plaats een syntactische eenheid. De definitie van een Basisuiting is afgeleid van Hunt (1970, 4):

Een Basisuiting is een enkelvoudige hoofdzin met alle daaraan verbonden ondergeschikte bijzinnen.

Nevengeschikte hoofdzinnen worden gesplitst in afzonderlijke Basisuitingen, tenzij er samentrekking heeft plaats gevonden

Eerst wordt de definitie van Hunt (1970) geïllustreerd. Daarna volgen nog enkele toevoegingen voor de segmentatie.

.Een Basisuiting die twee bijzinnen bevat. Voorbeeld:

*k. we gaan morgen, **als het mooi weer is**, naar mijn oom **die een boot heeft***

.De belangrijkste nevenschikkende voegwoorden zijn **en**, **maar**, **want**, **of** en **dus**. Wanneer deze gebruikt worden om zinnen te verbinden, wordt de segmentatiestreep gezet voor het voegwoord. Voorbeeld:

k. als we ergens naartoe moeten, dan kan het niet/

***want** iemand ligt bij ons in het ziekenhuis/*

***en** die moet worden geopereerd/*

.Er is sprake van samentrekking als het tweede deel van een uiting met nevenschikking zelf geen volledige zin vormt, maar wel tenminste twee zinsdelen telt. Voorbeeld:

*k. en dan gaan we soms nog wel eens voetballen **en m'n zusje schaatsen***

Om de lengte van de Basisuiting nauwkeurig te kunnen bepalen zijn nog een aantal specificaties toegevoegd:

.Directe rede-constructies worden geanalyseerd als één Basisuiting. Voorbeeld:

k.en toen opeens zei die: "**Hè mama, mag ik ook eens een keer zaadjes geven en water geven?**"!

.Constructies met de werkwoorden **denken**, **hopen** en **vinden** in de hoofdzin worden ook opgevat als directe rede-constructies, als de voorafgaande of volgende bijzin een hoofdzinsvorm heeft. Voorbeeld:

k.en ik denk, **dat is een fop!**

.Wanneer meer dan één zin in de directe rede wordt gezegd, wordt bij iedere aansluitende directe rede-zin een nieuwe Basisuiting geteld. Voorbeeld:

k.nou hij denkt: O, dat is een zelfbedieningswinkel/

dus je mag zelf zeker een snoepje pakken!

.Een Basisuiting hoeft geen volledige zin te zijn. Elliptische uitingen die geen persoonsvorm bevatten, kunnen ook een Basisuiting vormen. Voorbeeld:

k.**even denken!**

.Interjecties worden gerekend bij de Basisuiting waar ze bij staan; ze worden niet tussen haakjes gezet. Voorbeeld:

k.**kijk**, moet je het mooiste kleuren!

.**ja** en **nee** beschouwen we als interjecties, als ze voorafgaan aan of volgen op een uiting en er inhoudelijk mee verbonden zijn. Voorbeeld:

k.**nee**, ik geloof van niet!

.Ook **weet je** rekenen we bij de interjecties als een bijzin volgt in de hoofdzinsvorm. Voorbeeld:

k.**weet je**, ik mag met mijn broer meel!

.Uitingen die tussen gedachtenstreepjes geplaatst kunnen worden, omdat het kind zichzelf in de rede valt, vormen een afzonderlijke Basisuiting. De onderbroken Basisuiting is herkenbaar aan een markering met pijlen. Voorbeeld:

k.**we zijn zondag** ->

/hoe heet het ook al weer/

-> **naar Artis geweest!**

.Valse starts (zie paragraaf 3.3) zijn als een deel van de volgende uiting behandeld en worden tussen haakjes gezet. Ze vormen geen aparte Basisuitingen. Voorbeeld:

k.**(ik had)** ik heb een fiets thuis!

.Afgebroken uitingen tellen echter wel als een aparte Basisuiting. Het verschil tussen een Afgebroken uiting en een Valse start wordt besproken in paragraaf 3.3. Voorbeeld:

k.**ja maar we zaten nog ergens anders, (waar je) waar geen -!**

.In die gevallen waarin een lange pauze volgend op een dalende intonatie, niet samenvalt met de syntactische grens zoals die hierboven gedefinieerd is, moeten pauze en intonatie de doorslag geven bij het segmenteren. De gesprekspartner zal de uiting op grond van de dalende intonatie

en de pauze opvatten als een afgeronde uiting. Wanneer het kind dan na een beurt van de volwassene doorgaat op zijn eerdere zinstructuur, telt dat toch als een nieuwe Basisuiting. Voorbeeld:

*k.hadden daar ook in een hok (een hok)/
en dan gingen in een grote hok met geiten (geiten)/
v.zijn jullie daar geweest?
k.ja dat mocht/
en een gans/
zaten ook allemaal eenden in/
en lagen ook allemaal konijnenkeutels in/*

3.2 HET ONDERSCHIEDEN EN MARKEREN VAN VRIJE UITINGEN (VU) EN ELLIPTISCHE ANTWOORDEN (EA)

Tijdens het segmenteren beslist men al of men een Basisuiting beschouwt als een Vrije Uiting (VU) of als een Elliptisch Antwoord (EA). Een definitie van deze termen volgt hieronder.

Vrije Uitingen weerspiegelen in principe het syntactisch vermogen van het kind het zuiverst; de invloed van de volwassene is beperkt. Elliptische Antwoorden zijn antwoorden die in syntactisch opzicht afhankelijk zijn van de vraag van de volwassene; het syntactisch vermogen van het kind is daardoor niet goed te bepalen op grond van de Elliptische Antwoorden. Dat is de reden om ze apart te zetten.

Een STAP-analyse gaat uit van 50 Vrije Uitingen, het aantal Elliptische Antwoorden daarbij is variabel.

De Vrije Uitingen worden uitvoerig geanalyseerd, de Elliptische Antwoorden worden alleen geteld.

Vrije Uitingen krijgen na de segmentatiestreek een nummer, bijvoorbeeld /17. Elliptische Antwoorden krijgen na de segmentatiestreek het nummer van de voorafgaande VU én een letter, bijvoorbeeld /17a. Wanneer meerdere Elliptische Antwoorden volgen op een VU dan worden opeenvolgende letters toegekend (/17a, /17b, /17c). Wanneer geen Vrije Uiting voorafgaat aan het eerste Elliptische Antwoord dan krijgt dat Elliptische Antwoord de markering /0a. Wanneer nog meer Elliptische Antwoorden voorafgaan aan de eerste Vrije Uiting dan wordt het alfabet gevolgd: /0b, /0c, /0d, etc.

Elliptische Antwoorden

Elliptische Antwoorden (EA) hebben de volgende drie kenmerken die alle drie aanwezig moeten zijn:

- 1Het zijn antwoorden of reacties op voorafgaande vragen.
- 2Ze bevatten geen hoofdzinspersoonsvorm en hoeven deze ook niet te bevatten; het ontbreken van een hoofdzinspersoonsvorm maakt de uiting namelijk niet ongrammaticaal.
- 3De ontbrekende delen in de uiting zijn vanuit de vraag aan te vullen; deze aanvulling veroorzaakt geen ongrammaticaliteit. Voorbeelden:
v.vond je het leuk?
k.**ja**/EA

v.deed het pijn?
k.**een beetje**/EA

v.wat heb je gezien?
k.**olifanten**/EA

v.wat eten jullie dan?
k.**nou aardappelen met een stuk kip en jus en soms met sla erbij of worteltjes**/EA

v.waarom doe je dat?
k.**omdat ik daar zin in heb**/EA

v.er zitten ook jongere kinderen in jouw klas?
k.**en meisjes**/EA

Daarnaast zijn er nog enkele specifieke gevallen die als Elliptisch Antwoord worden opgevat.

.Indirecte vragen worden beschouwd als vragen waarop een Elliptisch Antwoord kan volgen. Een indirecte vraag die met een vraagwoord begint of met het voegwoord *of* kan opgevat worden als een vraag. Voorbeeld:

v.ik weet niet wat dat is
k.**een zaklamp**/EA

.Als de reactie een beknopte tegenvraag is zonder persoonsvorm, beschouwen we die ook als een Elliptisch Antwoord. Voorbeelden:

v.in wat voor huis woon je?
k.**hè?**/EA

v.hoe was het?
k.**hier?**/EA

.Elliptische Antwoorden hoeven niet onmiddellijk op de vraag te volgen. Er kunnen één of meer uitingen tussen staan. Het kind geeft dan een uitgesteld Elliptisch Antwoord. Voorbeeld:

v.heb je nog een broertje of zusje?
k.**mag ik straks het bandje horen?**/ VU
v.ja, als we klaar zijn
k.**twee zusjes**/EA

.Het kind kan ook zelf een vraag stellen waarop het een Elliptisch Antwoord geeft. Voorbeeld:

k.weet je hoe mijn broer heet?/ VU
Willem/EA

.Wanneer de volwassene een elliptische vraag stelt, kan daar ook een Elliptisch Antwoord op volgen. Voorbeeld:

v.waar kijk je naar?
k.**de boef met (met) de rode auto**/ EA
v. de boef?
k.**ja de rode autobus**/ EA
v.heet dat programma de rode autobus?
k.**ja**/EA

Vrije Uitingen

Alle uitingen die geen Elliptisch Antwoord zijn, zijn Vrije Uitingen (VU).

Voorbeelden:

v. en als de tv afgelopen is, moet je dan meteen naar bed?

k. **nee, ik blijf nooit tot de tv afgelopen is**/VU

dat mag ik niet/VU

nee, dan mag ik ook wel eens nog het nieuwsjournaal/VU

en dan ga ik wel eens naar bed/VU

v. en heb je een eigen kamertje?

k. **ja, maar d'r zit wel rotzooi in**/VU

Enkele specifieke gevallen worden hieronder besproken.

.Elliptische uitingen die geen antwoord zijn, gelden als Vrije Uitingen, behalve wanneer het om een alleenstaand *ja* gaat. Voorbeelden van Vrije Uitingen:

v. die heb ik nog nooit gezien, nee

k. **ikke wel**/VU

v. lekker appeltaart met appelsap, lekker

k. **nee appelsap en nog roosvicé**/VU

v. wat een knappe jongen ben jij dan

k. **alle kinderen**/VU

.Wanneer een kind na het beëindigen van een zin duidelijk opnieuw start, wordt dit opgevat als een nieuwe Vrije Uiting ook al is die uiting elliptisch. Bij deze beslissing moeten een duidelijke intonatie en pauze de doorslag geven. Voorbeelden:

k. vroeger hadden we in een klein huis maar nu in een middelmatig groot huis/ VU

ook niet zo groot en ook niet zo klein/VU

k. maar die gaat 1 januari verhuizen/ VU

en dan heb ik het tweepersoonsbed voor mij alleen/ VU

een heel kamertje, heel groot kamertje/VU

Soms wordt dit spreekpatroon aangetroffen, terwijl de volwassene tussendoor minimale reacties geeft die in feite het kind aanmoedigen door te gaan. De volwassene reageert omdat pauze en intonatie duiden op het beëindigen van de uiting. Het kind gaat dan echter soms door met elliptische uitingen. Deze zijn opgevat als Vrije Uitingen van het kind; ze voldoen namelijk niet aan de criteria voor een Elliptisch Antwoord. Voorbeeld:

k. een hele lange heb ik proberen getrekt/ VU

v. ja?

k. **met allemaal sleeën**/VU

v. ja?

k. **met kinderen erop**/VU

v. jeetje

k. **dat is erg zwaar**/ VU

.Een ongrammaticale uiting kan op een Elliptisch Antwoord lijken. Wanneer de ontbrekende hoofdzinspersoonsvorm echter niet overeenstemt met de persoonsvorm uit de vraag van de

volwassene, wordt de uiting opgevat als een Vrije Uiting die ongrammaticaal is. Van een Ongrammaticale VU wordt een parafrase tussen vierkante haken gegeven [=]. Voorbeeld:

v.weet je niet hoe hij heet?

k.*niet*,/ EA

veel te moeilijk/VU

[= **dat is** veel te moeilijk]

3.3 HET MARKEREN VAN NIET-COMMUNICATIEF BEDOELDE WOORDEN

Binnen de Vrije Uitingen worden door het kind soms woorden gebruikt die het niet echt bedoelt. Het kind herhaalt een woord soms enkele malen, voordat het de zin voortzet. Het kind bedenkt zich soms, nadat het aan een zin op een bepaalde manier begonnen is, en begint de zin opnieuw op een andere manier. Ook binnen de zin kan het kind de zin ineens anders gaan formuleren. Dit kan normale niet-vloeiendheid zijn óf een signaal dat er sprake is van niet-normale niet-vloeiendheid. Schaerlaekens/Gillis (1987, 157) noemt normale niet-vloeiendheid, 'aarzeland spreken' of 'fysiologisch stotteren', dat niets te maken heeft met echt stotteren.

Het transcript kan een aantal niet-vloeiendheden bevatten die in ieder geval onderscheiden dienen te worden, vóórdat sprake kan zijn van een verantwoorde syntactische, semantische en pragmatische analyse van de Vrije Uitingen. Voor het berekenen van de Gemiddelde Lengte van de Vrije Uiting (GLVU) is uitsluiting van de Niet-communicatief bedoelde woorden ook noodzakelijk.

Binnen STAP wordt Niet-vloeiendheid op en boven woordniveau uitgeschreven: Niet-communicatief bedoelde woorden, woordgroepen en delen van woordgroepen worden wel getranscribeerd. Tijdens het transcriberen en segmenteren worden de Niet-communicatief bedoelde woorden in de Vrije Uitingen echter tussen haakjes gezet. Een onderscheid in soorten is alleen nodig bij kinderen die op het profielblad een ernstig afwijkende score hebben bij Niet-vloeiendheid, een score van $\leq - 2$ SD. Maar om de Niet-communicatief bedoelde woorden, vlot te herkennen, is het kunnen onderscheiden van de soorten een hulpmiddel. De volgende soorten worden onderscheiden.

Valse starts

Het kind begint de uiting op een bepaalde manier, maar wijzigt zijn plan en begint dezelfde uiting opnieuw, maar op een andere manier. Meestal is na de Valse start een hapering hoorbaar.

De Valse start wordt tussen haakjes gezet, want de start wordt door het kind gecorrigeerd. Voorbeeld:

k.**(ik had)** ik heb een fiets thuis/

De Valse start moet onderscheiden worden van de Afgebroken uiting. Een Valse start is gewoonlijk korter dan een Afgebroken uiting. Maar het essentiële verschil tussen beide is, dat in een uiting met een Valse start een tweede of zelfs een volgende poging gedaan is om dezelfde communicatieve intentie tot uitdrukking te brengen; bij een Afgebroken uiting daarentegen, geeft de spreker, om welke reden ook, zijn poging op. Gewoonlijk is aan het intonatiepatroon te horen of het om een Valse start gaat (het intonatiepatroon wordt hervat) of om een Afgebroken uiting (het intonatiepatroon blijft zweven).

Zelfverbeteringen

Het kind vervangt een of meer eerder geuite woorden binnen dezelfde uiting, zonder de uiting opnieuw te beginnen. Meestal is vóór een Zelfverbetering een hapering hoorbaar.

De woorden die het kind vervangt, worden tussen haakjes gezet, omdat het die uiteindelijk niet kiest. Voorbeeld:

*k.en dan slapen we met ons tweeën (**in ons**) in mijn slaapkamertje, mijn broertje en ik/*

Een Valse start of Zelfverbetering hoeft niet altijd in objectieve zin een verbetering te zijn; het kan even goed een verslechtering zijn. Voorbeeld:

v.ga je mee?

k.mag niet/

*dan (**moet mama mij eerst**) moet mama eerst naar buiten brengen mij/*

Woord(groep)herhalingen

Het kind herhaalt een woord, woordgroep of deel van een woordgroep één of meerdere malen letterlijk en heeft daar geen communicatieve bedoeling mee. Woorden en woordgroepen worden alleen als herhalingen beschouwd wanneer ze onmiddellijk volgen op de woorden die herhaald zijn.

De eerste maal dat het woord of de woorden geuit zijn, blijft staan; de herhaling wordt tussen haakjes gezet, omdat die niet functioneel is. Voorbeelden:

*k.kom je bij mij (**bij mij**) (**bij mij**) spelen?/*

*k.die (**die**) (**die**) (**die**) doos wil ik hebben/*

Mengconstructies

Het kind begint een uiting volgens een bepaald zinspatroon en maakt de uiting af volgens een ander, verwant zinspatroon. Als dit leidt tot overbodigheid van één of meer woorden, wordt dit een Mengconstructie genoemd. Weglating van de overbodige woorden moet leiden tot een grammaticale zin. Mengconstructies hebben meestal een doorlopend intonatiepatroon, er is geen hapering hoorbaar. De overbodige woorden in de Mengconstructie worden tussen haakjes gezet. Voorbeelden:

*k.en voor de rest heeft ie het zelf allemaal (**zelf**) verzonnen/*

*k.wij worden iedere morgen (**worden we**) door een mijnheer opgehaald/*

Soms moet men kiezen uit twee mogelijkheden. De aansluiting van de zinsbouw bij de voorafgaande of volgende zin kan een leidraad zijn bij de keuze. Voorbeeld:

*k.nou dat ze paddestoelen gingen (**ze**) maken/*

of

*k. nou (**dat ze**) paddestoelen gingen ze maken/*

Alle woorden die niet behoren tot Valse starts, Zelfverbeteringen, Woord(groep)herhalingen of Mengconstructies zijn Communicatief bedoelde woorden. Zij tellen mee bij het berekenen van de Gemiddelde Lengte van de Vrije Uitingen (GLVU).

3.4 HET MARKEREN VAN ONVERSTAANBARE UITINGEN

Uitingen die geheel of grotendeels onverstaanbaar zijn, worden in het transcript gemarkeerd, omdat ze niet verder geanalyseerd kunnen worden en ze daarom moeten worden onderscheiden van de Vrije Uitingen.

Op STAP-blad 1 worden de VU-nummers van de Onverstaanbare uitingen genoteerd en geteld. De variabele is vermeld op het profielblad. Ernstig afwijkende onverstaanbaarheid kan zo gesignaleerd worden. Een STAP-analyse kan een indicatie vormen voor nader onderzoek naar een eventuele spraakontwikkelingsstoornis.

Een geheel of gedeeltelijk Onverstaanbare uiting wordt in het transcript aangeduid met het cijfer van de voorafgaande Vrije Uiting en een apostrofteken ('). Voorbeeld:

v.heb je zelf ook een hond?

k.*nee, we hebben ze wel gehad*/38

---/38'

we hebben dus drie poezen gehad/39

Uitingen die slechts enkele onverstaanbare syllaben bevatten en die nog analyseerbaar zijn, tellen wel mee als Vrije Uiting, wanneer de uiting niet ongrammaticaal of semantisch afwijkend of pragmatisch afwijkend wordt door de onverstaanbare syllaben. Voorbeeld:

k.*we gaan (2 syll.onv.: lekker?) met de auto met de tent*/VU

3.5 HET MARKEREN VAN AFGEBROKEN UITINGEN

Het kind breekt een uiting soms af, omdat het in de rede wordt gevallen of omdat het niet in staat is de zin verder af te maken of omdat het plotsklaps iets heel anders wil vertellen. De uiting vertoont duidelijk geen daling van de intonatie aan het einde.

Afgebroken uitingen zijn niet geschikt voor verdere analyse en moeten daarom onderscheiden worden van de Vrije Uitingen.

Op STAP-blad 1 worden de nummers van de Afgebroken uitingen genoteerd. Ze worden wel geteld, omdat ze de vloeiendheid beïnvloeden maar ze worden niet verwerkt op het profielblad, omdat uit het STAP-onderzoek blijkt dat er nauwelijks Afgebroken uitingen voorkomen. Bij een hoog aantal kan worden nagegaan wat de oorzaak van het hoge aantal is.

Een Afgebroken uiting wordt in het transcript aangeduid met het cijfer van de voorafgaande Vrije Uiting en een sterretje (*). Voorbeelden:

1k.*me broer en ik slie-* /33*

en daar woonde me oma/34

en we sliepen toen in de auto/35

v.is Takkie al oud?

k.*drie jaar ongeveer*/12c

ik weet het niet precies/13

maar - /13*

v.weet je nog dat jullie hem kregen?

k.*ja*/13a

4.STAP-BLAD 1: HET ANALYSEREN VAN GLOBALE GEGEVENS

In bijlage 3 zijn de STAP-bladen opgenomen. Voor iedere analyse moeten lege STAP-bladen worden gebruikt (kopieën van bijlage 3). De beschrijving van de analyse in deze handleiding sluit aan bij de volgorde van de STAP-bladen in bijlage 3. In dit hoofdstuk wordt het invullen van STAP-blad 1 beschreven.

Op Stap-blad 1 worden globale gegevens verzameld en worden berekeningen op die gegevens uitgevoerd ten behoeve van het profiel. De gegevens die verzameld worden, zijn grotendeels afleesbaar van het gesegmenteerde en gemarkeerde transcript.

Het transcript wordt uiting voor uiting afgewerkt: de gegevens van iedere uiting moeten ergens op STAP-blad 1 genoteerd worden.

De eerste uiting van een kind kan een Elliptisch Antwoord zijn. Daarom staat in de kolommen voor Elliptische Antwoorden een cijfer 0. Wanneer geen Vrije Uiting van het kind vooraf is gegaan, heeft het eerste Elliptische Antwoord immers de markering /0a gekregen.

Niet alle regelnummers van de Elliptische Antwoorden worden ingevuld, omdat niet na iedere Vrije Uiting één of meer Elliptische Antwoorden geproduceerd worden.

Wanneer er meerdere Elliptische Antwoorden tussen twee Vrije Uitingen voorkomen, worden op één regel de letters a, b, c, etcetera ingevuld.

Van alle Vrije Uitingen moeten de eventuele woorden die tussen haakjes staan, worden geteld en genoteerd onder 'Niet-communicatief bedoelde woorden' en de overige woorden bij de 'Communicatief bedoelde woorden' op de desbetreffende regel. Voorbeeld:

k.ik heb op school (ik heb op school) een spin gemaakt!

■Bij de 'Niet-communicatief bedoelde woorden' wordt voor deze uiting het getal 4 genoteerd, bij de 'Communicatief bedoelde woorden' het getal 7.

Van de Afgebroken uitingen (gemarkeerd met *) en de Onverstaanbare uitingen (gemarkeerd met ') worden alleen de VU-nummers genoteerd onderaan STAP-blad 1.

Wanneer 50 Vrije Uitingen kwantitatief zijn geanalyseerd, kan worden overgegaan tot berekening van de ruwe scores van de eerste vijf variabelen voor het STAP-profielblad. De ruwe scores kunnen genoteerd worden op STAP-blad 1. De eerste vijf variabelen zijn:

GLVU- variabele 1

GL5LVU- variabele 2

Elliptische Antwoorden- variabele 3

Niet-vloeiendheid- variabele 4

Onverstaanbare uitingen- variabele 5

1GLVU

Voor de berekening van de **Gemiddelde Lengte van de Vrije Uitingen (GLVU)** worden de twee kolommen 'Communicatief bedoelde woorden' opgeteld en de twee uitkomsten worden samengevoegd. Dit getal wordt vervolgens gedeeld door 50, de uitkomst wordt afgerond tot een heel getal en onderaan de bladzijde ingevuld bij de ruwe score van variabele 1.

2GL5LVU

De **Gemiddelde Lengte van de 5 Langste Vrije Uitingen (GL5LVU)** wordt berekend door in de kolommen 'Communicatief bedoelde woorden' de vijf hoogste getallen te zoeken. Deze getallen worden gemarkeerd, bijvoorbeeld door er een hokje omheen te tekenen. Onderaan de bladzijde worden deze vijf getallen genoteerd. De som van deze vijf getallen wordt gedeeld door vijf, de uitkomst wordt afgerond tot een heel getal en bij variabele 2 ingevuld.

3Elliptische Antwoorden

Het aantal Elliptische Antwoorden wordt geteld door het aantal letters in elke kolom op te tellen. De twee uitkomsten worden samengevoegd en de som wordt ingevuld bij variabele 3.

4Niet-vloeiendheid

De Niet-vloeiendheid wordt percentueel berekend. De 'Niet-communicatief bedoelde woorden' van twee kolommen worden opgeteld en de twee uitkomsten worden weer samengevoegd. Het totaal aantal 'Niet-communicatief bedoelde woorden' wordt gedeeld door het totaal aantal 'Communicatief bedoelde woorden' (reeds berekend bij 1) en de uitkomst wordt vermenigvuldigd met 100. Het afgeronde percentage wordt ingevuld bij variabele 4.

5Onverstaanbare uitingen

De Onverstaanbare uitingen worden berekend door het aantal VU-nummers van de Onverstaanbare uitingen op te tellen en het resultaat te noteren bij variabele 5.

Een vergelijking van het resultaat bij variabele 4, Niet-vloeiendheid, met de frequentiegegevens kan nu reeds plaats vinden. Wanneer het kind een score heeft van $\leq - 2$ SD dan kan men besluiten meteen de Facultatieve analyse van de Niet-vloeiendheid met STAP-blad 6 (hoofdstuk 9) uit te voeren. Bovendien kan men overwegen of nader broddelonderzoek geïndiceerd is. Zie voor nader onderzoek hoofdstuk 12.

5.STAP-BLAD 3: HET ANALYSEREN VAN DE CORRECTHEID

Alle 50 Vrije Uitingen worden beoordeeld op hun correctheid wat betreft morfosyntaxis, semantiek en pragmatiek. Zowel de beheersing van taalstructuren (morfosyntaxis) als het gebruik dat een kind kan maken van zijn woordenschat (semantiek) en zijn conversatievaardigheden (pragmatiek) is van belang bij een oordeel over de taalvaardigheid van een kind. In dit hoofdstuk wordt uitvoerig stilgestaan bij drie soorten incorrectheid die in STAP worden onderzocht. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- .Morfosyntaxis: analyse van de Ongrammaticale VU;**
- .Semantiek: analyse van de Semantisch afwijkende VU;**
- .Pragmatiek: analyse van de Pragmatisch afwijkende VU en Impliciete referenten.**

De correctheidsvariabelen die op STAP-blad 3 verzameld worden zijn:

- Ongrammaticale VU- variabele 6
- Matig semantisch afwijkende VU- variabele 8
- Sterk semantisch afwijkende VU- variabele 9
- Matig pragmatisch afwijkende VU- variabele 10
- Sterk pragmatisch afwijkende VU- variabele 11
- Impliciete referenten- variabele 12

5.1 ONGRAMMATICALE VRIJE UITINGEN

Om het oordeel over de (on)grammaticaliteit van een kind zo betrouwbaar mogelijk te maken, zijn spreektaal, sociolect en dialect onderscheiden bij STAP. Een kind dat opgroeit in een omgeving waar een dialect of sociolect gebruikt wordt, moet op grond van het gebruik van dialectische of sociolectische taalstructuren niet beoordeeld worden als een kind met een stoornis in de morfosyntaxis. Zo'n kind verwerft de taal van de taalgemeenschap waarin het opgroeit (Van Ierland, 1982). Hieronder zal eerst worden ingegaan op wat niet als ongrammaticaal wordt beschouwd en daarna op wat er wel onder wordt verstaan.

Niet ongrammaticaal

.Spreektaal

Als het kind een Vrije Uiting gebruikt die afwijkt van de standaard schrijftaal, maar die wel tot de normale (informele) spreektaal behoort, wordt die niet opgevat als een Ongrammaticale Vrije Uiting, maar als Spreektaal.

Onder Spreektaal worden in STAP **alleen** de volgende vormen verstaan:

aUitingen die niet optimaal georganiseerd zijn.

Dit zijn uitingen waarbij zinsdelen voor- of achteraan in de uiting in andere woorden herhaald zijn. Voorbeelden:

k.**die man**, die doet brieven in de bus/

k.*dan* komt hij altijd, **vrijdags**/

bBeginwoorddeletie.

Dit zijn uitingen waarbij een verwijzend beginwoord - een aanwijzend voornaamwoord of een bijwoord van plaats of tijd - weggelaten is. Dit leidt volgens STAP niet tot ongrammaticaliteit.

Als het eerste zinsdeel het onderwerp is, kan dit volgens STAP **niet** worden weggelaten. Dit zou ongrammaticaliteit veroorzaken. Voorbeelden van Beginwoorddeletie:

k.*weet ik niet*/

k.*heb ik nooit van gehoord*/

k.*moet je geld in gooien*/

k.*ging ik over mijn zusje heen een koprol maken*/

.Sociolect / dialect

Als het kind in een Vrije Uiting woorden, verbuigingen of zinsconstructies gebruikt die niet tot het standaard Nederlands gerekend kunnen worden, maar die (naar alle waarschijnlijkheid) wel behoren tot het taalsysteem van de volwassenen uit de directe omgeving van het kind, wordt dit niet als een Ongrammaticale Vrije Uiting opgevat, maar als sociolect of dialect. Een dialect is een streektaalvariant en een sociolect is een sociale variant van de standaardtaal.

Het is belangrijk dat degene die een STAP-analyse maakt van een kind voldoende op de hoogte is van sociolectische en dialectische varianten die in de omgeving van het kind gebruikt worden, om ze als zodanig te kunnen herkennen. Bij twijfel kan men iemand raadplegen die de omgevingstaal van het kind goed kent.

Voorbeelden van sociolect:

k.*hij **heb** me geplaagd*/

k.***hun** hebben het gedaan*/

Voorbeelden van dialect:

k.*ik heb een acht **op** rekenen*/

k.*ik heb het boek **bij***

Wanneer in een uiting een sociolectische of dialectische variant of een spreektaalvorm voorkomt, wordt dit sociolectische of dialectische verschijnsel niet beschouwd als ongrammaticaal, maar de uiting wordt daarna nog wel beoordeeld op de overige correctheidsmaten.

De uiting kan anderszins ongrammaticaal zijn of semantisch of pragmatisch afwijkend.

Ongrammaticaal

Naar de correctheid van de morfosyntaxis van een kind wordt gekeken door de grammaticaliteit van iedere Vrije Uiting te beoordelen. Wanneer men besluit dat een VU ongrammaticaal is, wordt tegelijk een parafrase van de VU gegeven op STAP-blad 2. De Ongrammaticale VU wordt herschreven zoals de onderzoeker denkt dat hij zou moeten luiden, om grammaticaal te zijn. De voorbeelden in deze paragraaf zijn voorzien van een parafrase tussen vierkante haakjes [= ....]

In hoofdstuk 6 wordt dieper ingegaan op de manier van parafraseren.

Een Ongrammaticale VU is een Vrije uiting die in morfologisch, of syntactisch opzicht niet correct is ten opzichte van de norm van informeel gespreks-Nederlands van volwassenen. Het betreft een oordeel over de taalvorm.

.Morfologische fouten

Een morfologische fout is een fout in de vervoeging of verbuiging van een werkwoord, zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord.

Het kan zowel een strikte morfologische fout betreffen (een verbuiging of vervoeging die niet behoort tot de standaardtaal) als een verbuiging of vervoeging die niet past in de context. Voorbeelden:

k. *maar in het vorige huis **slaapten** we wel in één kamer/*
[= maar in het vorige huis sliepen we wel in één kamer]

k. *en toen is hij **gevald**/*
[= en toen is hij gevallen]

v. *leest je moeder dan alleen voor jou voor?*

k. *ja (als kinderen als) als mijn twee **broeren** willen luisteren dan doen ze dat gerust/*
[= ja als mijn twee broers willen luisteren dan mogen ze dat gerust]

■ **doen** in plaats van **mogen** is Semantisch afwijkend; maar **broeren** voor **broers** maakt van deze uiting ook een Ongrammaticale VU; de VU is in twee opzichten incorrect.

k. *wij **heeft** geen vrij/*
[= wij hebben geen vrij]

k. *en toen **willen** wij dat niet meer/*
[= en toen wilden wij dat niet meer]

■ **willen** is geen foute vervoeging op zich, maar past niet in de context.

v. *jij bent de beer, wat leuk!*

k. *ik heb een **grote** pak aan (...)/*
[= ik heb een groot pak aan].

.Syntactische fouten

Een syntactische fout is een fout in de zinsbouw. Een syntactische fout kan ontstaan door deletie, insertie, grammaticale substitutie, inversie of een combinatie van bovengenoemde

fouten. Om tot een eerste oordeel over de (on)grammaticaliteit van een VU te komen en een juiste parafrase te maken, kan deze indeling behulpzaam zijn.

Deletie: Een zinsdeel is geheel of gedeeltelijk weggelaten.
Beginwoorddeletie, zie Spreektaal, hoort hier niet bij.
Enkele mogelijkheden die wel tot ongrammaticaliteit leiden, zijn:

Weglating van het onderwerp. Voorbeeld:

k. *vindt hem ook zo leuk/*
[= **zij** vindt hem ook zo leuk]

Weglating van het lijdend voorwerp. Voorbeeld:

k. *enne toen moest ie aan Swiebertje geven/*
[= en toen moest ie **het** aan Swiebertje geven]

Weglating van het hoofdwerkwoord. Voorbeelden:

k. *ja, eigenlijk mag ik hem niet kapot/*
[= ja, eigenlijk mag ik hem niet kapot **maken**]

k. *en dan soms op de trap/*
[= en dan **gaan** ze soms op de trap]
■de parafraze impliceert ook weglating van het onderwerp **ze**.

Weglating van een deel van een bijwoordelijke bepaling. Voorbeelden:

v. jij zit nu ook in een andere klas hè?
k. *(ja) nee, ik zit in Fons/*
[= nee, ik zit in Fons **zijn klas**]

k. *ik ga in februari nog een keer heen/*
[= ik ga **er** in februari nog een keer heen]

Insertie: Invoeging van functiewoorden.

Voorbeeld:

v. wat heb je gisteren gedaan?

k. *gaat naar **de** huis*

[= ik ging naar huis]

■de parafraze impliceert nog meer grammaticale fouten. Zie hiervoor hoofdstuk 6. Maar in ieder geval hoort **de** niet in de VU.

Grammaticale substitutie: Vervanging van functiewoorden die uitsluitend of vooral een grammaticale functie hebben. Enkele mogelijkheden zijn:

Lidwoordsubstitutie die het grammaticaal geslacht betreft. Voorbeeld:

k. *en toen was **de** hele huis kapot/*

[= en toen was **het** hele huis kapot]

Voornaamwoordsubstitutie die betrekking heeft op het grammaticaal geslacht van het zelfstandig naamwoord: bijvoorbeeld verwisseling van **deze - dit, die - dat**.

Voegwoordsubstitutie van onderschikkende voegwoorden. Voorbeeld:

v. van wie heb je geleerd te fietsen?

k. *heb ik zelf geleerd/*

(*want ik want ik heb daar*) *want ik heb daar effe gefietst **dat** ik het wou leren/*

[= want ik heb daar even gefietst **omdat** ik het wou leren]

Voorzetselsubstitutie. Voorbeeld:

v. en heb je heel lang in de rij moeten staan?

k. *nou we stonden al vroeg **op** de deur/*

[= nou we stonden al vroeg **voor/bij** de deur]

Hulpwerkwoord van tijd-substitutie: verwisseling van **zijn - hebben**.

Bijwoordsubstitutie die betrekking heeft op een bijwoord dat niet veel betekenis draagt in de zin: bijvoorbeeld verwisseling van **dan - toen**.

Inversie: Woordvolgorde fout.

Voorbeeld:

k. ***gaan** ze **dan** lopen in de bus/*

en dat mag niet/

[= **dan gaan** ze lopen in de bus]

Combinaties van bovengenoemde fouten.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over iets dat het kind regelmatig doet:

k. *en toen ging elke zaterdag schoonmaken en voer geven en water/*

[= en **dan ga ik de kooi** elke zaterdag schoonmaken en **de parkiet** voer geven en water]

k. *en gingen we tante Annie/*

[= en **toen** gingen we **naar** tante Annie]

Op STAP-blad 3 wordt één streepje gezet wanneer de Vrije Uiting ongrammaticaal is bij het desbetreffende uitingsnummer, in de kolom Ongrammaticale VU. Het feit dat er meer dan één grammaticale fout in de uiting kan zitten, wordt later genoteerd op STAP-blad 4.

Dezelfde uiting wordt daarna beoordeeld op de overige correctheidsmaten van STAP-blad 3. Een VU kan zowel Ongrammaticaal zijn als Semantisch afwijkend of Pragmatisch afwijkend. Het besluit over de grammaticaliteit wordt eerst genomen. Een constructie die ongrammaticaal is, kan zeker de gesprekssituatie negatief beïnvloeden, omdat de gesprekspartner soms niet goed meer begrijpt wat het kind vertellen wil. Verstoring van de communicatie door ongrammaticaliteit wordt echter niet gescoord als pragmatisch afwijkend. De beslissing over de correctheid van een VU in semantisch en pragmatisch opzicht, wordt genomen op basis van een grammaticaal correcte VU of de parafrase van een Ongrammaticale VU.

Het totaal aantal Ongrammaticale VU wordt berekend en genoteerd op STAP-blad 3 bij variabele 6. Wanneer bij invulling op het profielblad de score < -1 SD is, is een specificatie met STAP-blad 4 nuttig (zie hoofdstuk 7).

5.2 SEMANTISCH AFWIJKENDE VU

Een Semantisch afwijkende VU is een Vrije Uiting waarbij de keuze van één of meer inhoudswoorden, (of semantische aspecten van functiewoorden) afzonderlijk of in combinatie, afwijkend is ten opzichte van de gangbare betekenis in het Nederlands of ten opzichte van wat het kind vermoedelijk bedoelt. Het betreft een oordeel over de taalinhoud, met name over de juistheid van de woordkeus in de context.

Een Semantisch afwijkende VU treedt hoofzakelijk op bij de onjuiste woordkeus van één inhoudswoord.

Lexicale substitutie van:

- een zelfstandige naamwoord,
- een werkwoord,
- een bijvoeglijke naamwoord,
- een bijwoord dat veel betekenis draagt in de zin.

Bij substitutie van sommige functiewoorden is echter ook sprake van een Semantisch afwijkende uiting, met name wanneer de substitutie niet een grammaticaal aspect betreft maar een betekenisaspect:

- een voornaamwoord. Verwisseling van het geslacht: **hij - zij, zijn - haar**; van een enkelvoudig persoonlijk voornaamwoord met een meervoudig persoonlijk voornaamwoord: **het - ze**.
- nevenschikkende voegwoorden.

Daarnaast kan een VU Semantisch afwijkend zijn door een **afwijkende combinatie van woorden**: twee uitdrukkingen zijn verkeerd gecombineerd of de betekenis van twee woorden is niet te combineren.

Een Semantisch afwijkende VU wordt niet geparafraseerd. De ernst van de afwijking wordt wel beoordeeld en uitgedrukt in A, B of C op STAP-blad 3. Het onderscheid in A, B of C is een opklimming in ernstgraad: Licht, Matig en Sterk afwijkend. De VU die gescoord zijn als Semantisch afwijkend A worden niet geteld voor het profiel, omdat het onderscheid tussen niet en Licht semantisch afwijkend niet gemakkelijk te maken is. Ze worden wel genoteerd op STAP-blad 3 om juist de ernstige afwijkingen, die kunnen wijzen op een stoornis in de semantiek, te kunnen onderscheiden van de lichte afwijkingen die niet op een stoornis wijzen.

Op STAP-blad 3 moet ook heel kort worden genoteerd wat de afwijking inhoudt. Hieronder worden omschrijvingen gegeven van Semantisch afwijkend A, B en C en voorbeelden, waarbij korte notities gemaakt zijn zoals op STAP-blad 3 gemaakt kunnen worden.

ALicht semantisch afwijkend

De uiting is nog gemakkelijk interpreteerbaar; je begrijpt heel goed wat het kind bedoelt en er zit maar één lichte woordkeusfout in de VU. Dit wordt gescoord als A.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over naar Spanje vliegen:

k.en toen keek ik zo naar de **chauffeur** door dat raampje van voren/
en dan zag ik soms een land/
en dan gingen we zf zf/
en dan **reden** we **door**/

■Twee Semantisch afwijkende VU: tweemaal substitutie:

chauffeur <- **piloot**;

reden door <- **vlogen door**

k.en toen gingen we naar bed/
(gingen we) **morgenochtend** gingen we (gingen we) uit bed/
en toen gingen (gingen) we eten/

■**morgenochtend** <- **de volgende ochtend**

k.ik **ging** van de winkel af/

■**ging** <- **kwam**

k.nee, we hebben wel een boot/
maar die moet mijn vader nog **opmaken**/

■**opmaken** <- **opknappen**

v.zijn die groter dan jullie?

k.zijn **hetzelfde** als mij, acht (acht, acht)/

■**hetzelfde** <- **even oud**

De VU is ook Ongrammaticaal. [= **ze** zijn even oud als **ik**, acht]

k.maar ik huil haast nooit/

ja, wel als ik hard val/

en als ik zacht val, nee/

■**en** <- **maar**

k.toen gingen we op **de** kamer spelen/

■**de** <- **mijn**

k.en daar gaan ze dan op staan/

v.terwijl de bus nog rijdt?

k.ja, en da'lijk **springt** ze een keer voorover/

■**springt** <- **vallen**

De VU is ook Ongrammaticaal doordat een meervoudig onderwerp gecombineerd wordt met een enkelvoudige persoonsvorm. [= en dadelijk **vallen** ze een keer voorover]

k.ja, mag er gewoon **instappen**/

■**instappen** <- **binnen stappen**

De VU is ook Ongrammaticaal: het onderwerp ontbreekt.

[= ja, **je** mag er gewoon binnen stappen]

Het gesprek gaat over schildpadden:

k.want (ik heb ze) we hebben ze in een donker hoekje **gedaan**/
want het zijn nachtdieren/

v.en 's avonds worden ze wakker?

k.nee, ze **blijven** de hele nacht **goed**/

■Twee Semantisch afwijkende VU:

gedaan <- **gezet**;

goed <- **actief, levendig, wakker**

k.en toen kreeg hij zo'n **ding** waar je mee kunt goochelen/

■ **ding** <- goochelstokje

BMatig semantisch afwijkend

De uiting is niet goed interpreteerbaar; je kunt twee kanten uit met je interpretatie. Dit wordt gescoord als B.

Wanneer één VU twee of meer Lichte semantische afwijkingen bevat, dan wordt de uiting ook gescoord als B. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over een plaats waar het gezin in het weekend naartoe gaat:

v.bij Ommen?

k.Ommen/

ik weet niet/

(t is een beetje) t is in een **buitenhoek** bij een boerderij/

■**buitenhoek**: twee interpretaties:

<- **uithoek**? of

<- **buiten, op het platteland**

Het gesprek gaat over een playmobilbootje:

v.Gaan ze ook wel eens varen?

k.ja, alleen d'r zit geen **roei onder**/

■**roei onder**: een roeispaan zit nooit onder een boot; deze combinatie van woorden is niet mogelijk.

Twee interpretaties:

<- **roeispaan bij**? of

<- **roer achter**?

Het gesprek gaat over een balletuitvoering waaraan het kind meewerkt:

k.we hebben al een uitvoering **gemaakt**/

maar dat was de **enige** uitvoering/

en nu krijgen we de goede uitvoering/

■uiting 1: score A: **gemaakt** <- **gehad**

uiting 2: score B: **enige**: twee interpretaties:

<- **enige uitvoering tot nu toe**? of

<- **voorlopige uitvoering, generale repetitie**?

Het gesprek gaat over een camping met een watertje erbij:

k.en bij ons **zit** een **zee**/

■twee substituties in één VU:

zit <- **is**;

zee <- **meer / ven / vijver**)

Het gesprek gaat over een filmfiguur:

v.en ze wil heel graag leren dansen?

k.ja, **want** (nu had) op het laatst had ze het al heel **veel** geleerd/

■twee substituties in één VU:

want <- **en**;

veel <- **goed**

CSterk semantisch afwijkend

De uiting is helemaal niet meer interpreteerbaar; je kunt er echt niet achter komen wat het kind bedoeld heeft. Dit wordt gescoord als C.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over de dieren in het vakantiehuis:

k.ja, we hebben daar (een paar) één hond/

en die heet Tommy/

en die is daar een beetje gekomen/

want die kat zat aan de boom hè/

■ **een beetje gekomen**: de combinatie van de woorden is niet mogelijk. Interpretatie:

<- een keer gekomen? of

<- zo'n beetje komen wonen? of

<- zo goed als gekomen? of

<- die hebben we daar eigenlijk gekregen?

Het gesprek gaat over een toneelstukje over een dierentuin:

v.jij bent de beer, wat leuk!

k.ik heb een grote pak aan, grote muizen, pinkie! zoiets neus sjiij/

<het kind beweegt zijn handen bij het woord **muizen**>

■ **muizen** <- ???)

De Semantisch afwijkende uitingen die genoteerd zijn op STAP-blad 3 worden niet zonder meer bij elkaar opgeteld. Alleen de totalen van B en C zijn van belang voor het profiel. Deze aantallen worden genoteerd als variabele 8 en 9 op STAP-blad 3 en kunnen al worden overgenomen op het profiel.

Wanneer op het profiel blijkt dat de ruwe score van B en/of $C \leq -2 SD$ is, dan kan de facultatieve analyse van de Semantisch afwijkende uitingen op STAP-blad 7 worden uitgevoerd, om te kijken of er een patroon te ontdekken is in de Semantisch afwijkende uitingen van een kind. De facultatieve analyse is uitgewerkt in hoofdstuk 10.

5.3 PRAGMATISCH AFWIJKENDE VU

Een Pragmatisch afwijkende VU is een Vrije Uiting die niet goed functioneert in het gesprek; die belemmerend werkt op het verloop van het gesprek.

Bij het beoordelen van de pragmatiek, gaat het bij STAP met name om het gebruik dat een kind maakt van conversatievaardigheden.

Als een kind een VU gebruikt die stoort in het gesprek omdat de uiting misverstanden veroorzaakt - misverstanden die niet ontstaan door onverstaanbaarheid, ongrammaticaliteit of een verkeerde woordkeus - dan beoordelen we de uiting als Pragmatisch afwijkende VU.

Soms heeft een kind **afwijkend antwoordgedrag**. Dit komt doordat het niet of niet adequaat ingaat op een vraag of opmerking van de volwassene. Dit kan voorkomen als het kind niet goed begrijpt wat er gevraagd of gezegd is. Een andere mogelijkheid is dat het kind de betekenis van de zin wel begrijpt, maar de strekking van de vraag of de opmerking niet goed aanvoelt of er liever niet op in wil gaan. Soms ontstaat er verwarring doordat het kind plotseling op een eerder besproken onderwerp terugkomt of een heel nieuw gespreksonderwerp aansnijdt, terwijl het vorige gespreksonderwerp nog niet was afgerond.

Soms **houdt een kind onvoldoende rekening met de gesprekspartner**: het kind schat bijvoorbeeld de kennis van de ander niet goed in en vertelt daardoor te impliciet of het kind herhaalt iets wat het net verteld heeft.

Een misverstand kan ook ontstaan doordat een kind **problemen heeft met de samenhang in het eigen verhaal**. Het kind drukt relaties binnen één gespreksonderwerp of tussen twee gespreksonderwerpen niet of niet begrijpelijk uit.

Een Pragmatisch afwijkende VU wordt niet geparafraseerd. De ernst van de afwijking wordt wel beoordeeld en uitgedrukt in A, B of C op STAP-blad 3. Het onderscheid in A, B of C is een opklimming in ernstgraad: Licht, Matig en Sterk afwijkend. De VU die gescoord zijn als Pragmatisch afwijkend A worden niet opgeteld, omdat het onderscheid tussen niet en Licht pragmatisch afwijkend niet gemakkelijk te maken is. Ze worden wel genoteerd op STAP-blad 3 om juist de ernstige afwijkingen die kunnen wijzen op een stoornis in de pragmatiek te kunnen onderscheiden van de lichte afwijkingen die niet op een stoornis wijzen.

Op STAP-blad 3 moet ook heel kort worden genoteerd wat de afwijking inhoudt. Hieronder worden omschrijvingen gegeven van Pragmatisch afwijkend A, B en C en voorbeelden, waarbij korte notities gemaakt zijn zoals op STAP-blad 3 gemaakt kunnen worden.

ALicht pragmatisch afwijkend

De uiting is nog gemakkelijk interpreteerbaar; je begrijpt heel goed wat het kind bedoelt. Dit wordt gescoord als A. Een VU die pragmatisch afwijkend is door een onhandige vraagstelling van de volwassene wordt ook gescoord als A. Voorbeelden:

v. Is het mooi?

k. **ik ben over vijf dagen jarig/**

■ Het antwoord sluit niet aan bij de vraag.

v. heb je broertjes en zusjes?

k. *ja/*

v. hoe heten die?

k. **ik heb twee zusjes/**

■ Het antwoord sluit aan bij de voorlaatste vraag.

Het gesprek gaat over de weg van school naar huis, die het kind aflegt met vader of moeder en haar zusjes:

v. en dan moet je over het stoplicht hè?

en wanneer mag je oversteken?

k. **mag nog lang niet/**

v. heel gevaarlijk is het, als het op rood staat, hè.

■ Het kind interpreteert de vraag als: wanneer mag je zonder ouders oversteken, terwijl de volwassene naar de kleur vroeg. De vraag van de volwassene is ook niet grammaticaal.

Het gesprek gaat over het huis van het kind:

k. *we hebben ook nog een zolder/*

daar wonen mijn nevie en (mijn nicht nee) mijn tante (en ook) en mijn vader van me en die vader van ze/

v. o ja, en heb je een eigen kamer?

k. *(nu ze)* **nu hebben ze een eigen huis/**

dat is vlakbij/

ik mag er ook alleen heen/

■ De vraag wordt niet beantwoord; het kind gaat door op een vorig onderwerp.

k. *en zondags ga ik wel eens naar (naar) de Sesamstraat kijken/*

v. wat is dat?

k. **dat is in plaats van de muis/**

■ Het kind interpreteert de vraag anders dan hij bedoeld is.

v. hoe heten die vriendjes?

k. *enne Klerk en - /*

die zit in Carla's klas/

- Het kind houdt onvoldoende rekening met de gesprekspartner, doordat het ervan uitgaat dat de volwassene weet wie Carla is.

v. wat speel je?

k. *Indiaan/ EA*

dan doe ik die indianenpak aan/

en dan ga ik mijn hoed opzetten/

- VU 1 is Pragmatisch afwijkend en Ongrammaticaal:

Pragmatisch afwijkend: het aanwijzend voornaamwoord **die** veronderstelt bekendheid: onvoldoende rekening houden met de gesprekspartner.

Ongrammaticaal [= dan doe ik het indianenpak aan].

v. of heeft Brigadier Dog het zaakje opgelost?

k. **met de verrekijker heeft hij gekeken/**

toen is hij erop gesprongen/

- Twee Pragmatisch afwijkende VU.

VU 1: het antwoord sluit niet aan bij de vraag;

VU 2: onvoldoende rekening houden met de gesprekspartner: **erop** is niet duidelijk.

k. *dan ga ik naar het nieuwe huis kijken/*

de eerste stond een bed/

maar er zijn allemaal (allemaal) plaatjes/

en nu hebben ze het bed al weggedaan

- VU 2: Ongrammaticaal [= de eerste keer stond er een bed].

VU 3: Pragmatisch afwijkend. De samenhang in het verhaal wordt enigszins verstoord doordat tussen de mededelingen over het bed, iets verteld wordt over de wandversiering. Het kind bedoelt: eerst stond er nog een bed in het nieuwe huis, dat is nu weg, maar er hangen nog wel plaatjes.

BMatig pragmatisch afwijkend

De uiting is niet goed interpreteerbaar; je kunt twee kanten uit met je interpretatie. Dit wordt gescoord als B.

Wanneer één VU twee of meer pragmatische afwijkingen bevat, dan wordt de uiting ook gescoord als B.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over spelen op school:

v. wat voor spelletjes doe je dan?

k. *in de zandbak scheppen/*

v. hebben jullie een zandbak thuis?

k. **nou dat hoeft niet een schep meenemen/**

ze hebben in de zandbak scheppen/

- Het kind maakt een gedachtensprong van **in de zandbak scheppen** naar het zelfstandig naamwoord **schep** en reageert dan op een vraag die niet gesteld is maar die het afleidt uit de gestelde vraag. Twee pragmatische afwijkingen in een VU: score B.

Het gesprek gaat over rommel maken met een klein nichtje thuis; vader keurt dit af:

v. hadden jullie al rommel gemaakt dan? oh!

k. *gingen allemaal met puzzels smijten/*

v. zo

k. *de één was er kapot gegaan, want de laatste niet/*

- VU 1: Ongrammaticaal [= we gingen allemaal met puzzels smijten]

VU 2: Ongrammaticaal [= één was er kapot gegaan...]

VU 2: Semantisch afwijkend, score A: **want** <- **maar**

VU 2: Pragmatisch afwijkend, score B: de samenhang in het eigen verhaal is niet duidelijk: was de laatst gegooide puzzel de mooiste of duurste? Heeft de binnenkomst van vader het gooien beëindigd en heeft hij niet gezien dat er één kapot gegaan was? Er zijn minstens twee interpretaties mogelijk.

Het gesprek gaat over voetballen op school; het kind heeft verteld dat zijn partij uit drie personen bestaat:

v. en telt de keeper dan mee óf telt de keeper niet mee, als jij zegt "drie"?

k. **drie/**

v. zijn er dan drie kinderen die rondlopen en eentje die heeft, of... (*)

k. (*) **ik keep/**

(* = interruptie)

■ Twee Pragmatisch afwijkende uitingen, score B. Je kunt niet beslissen of er drie spelers, inclusief de keeper zijn of niet: je blijft onzeker over het aantal spelers: drie of vier? Het kind begrijpt beide vragen waarschijnlijk niet.

CSterk pragmatisch afwijkend

De uiting is helemaal niet meer interpreteerbaar; je kunt er echt niet achter komen wat het kind bedoeld heeft. Dit wordt gescoord als C. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over het feit dat het kind door een val een dag niet op school geweest is:

v. jeetje, dat deed zeker pijn hé?

k. **tuurlijk/**

(had ik net) kwam net mijn vriendje bij me spelen/

gelukkig (gelukkig) is niet schreeuwen beneden/

■ Pragmatisch afwijkend, score C: het verband tussen het spelen met het vriendje en de laatste mededeling is totaal niet te interpreteren: de samenhang in het eigen verhaal is afwezig.

De VU is ook Ongrammaticaal [= gelukkig was er geen geschreeuw beneden]

Het gesprek gaat over werkman spelen op school samen met zijn vriendje. Het kind heeft al verteld dat ze de wc en geiser repareerden:

v. wat leuk, en moest er nog iemand iets repareren?

k. **nee, we moeten maar één man/**

toen gingen naar huis effe, deur aan deur, drie deuren pakken/

■ VU 1: Ongrammaticaal [= nee, we moesten maar bij één man zijn.

VU 2: Ongrammaticaal [= toen gingen we even naar huis, deur aan deur, drie deuren pakken]

VU 2: Pragmatisch afwijkend, score C: de samenhang in het eigen verhaal is niet duidelijk.

De Pragmatisch afwijkende uitingen die genoteerd zijn op STAP-blad 3 worden niet zonder meer bij elkaar opgeteld. De totalen van B en C worden genoteerd op STAP-blad 3 als variabele 10 en 11. De getallen kunnen worden overgenomen op het profiel. Wanneer op het profiel blijkt dat de ruwe score van B en/of C ≤ -2 SD is, dan kan de facultatieve analyse van de Pragmatisch afwijkende uitingen op STAP-blad 8 worden uitgevoerd, om te kijken of er een patroon te ontdekken is in de Pragmatisch afwijkende uitingen van een kind.

De facultatieve analyse is uitgewerkt in hoofdstuk 11.

5.4 IMPLICIETE REFERENTEN

Een bijzonder geval van pragmatisch afwijkend is de Impliciete referent. In STAP is Impliciete referent apart geanalyseerd, omdat het correcte gebruik van anaforen in de verhalen van kinderen van vier tot acht jaar, nog in ontwikkeling is.

Wanneer een persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord of een zelfstandig aanwijzend voornaamwoord anaforisch, verwijzend, gebruikt is, zonder dat de referent voldoende geëxpliciteerd is, wordt dat gescoord als Impliciete referent.

Hieronder zal eerst worden ingegaan op wat niet onder Impliciete referent wordt verstaan en daarna op wat er wel onder wordt verstaan.

Niet scoren bij Impliciete referenten

Het zonder voldoende achtergrondgegevens vermelden van een eigenaam of een zelfstandig naamwoord met een bepaald lidwoord of bijvoeglijk aanwijzend voornaamwoord, wordt niet gescoord als Impliciete referent, maar als Pragmatisch afwijkend. Voorbeelden:

k. *die zit in **Carla's** klas/*

k. *dan doe ik **die indianepak** aan/*

Impliciete referenten

Een impliciete verwijzing ontstaat

-doordat het zelfstandig naamwoord niet genoemd is waarnaar het voornaamwoord verwijst;

-doordat meerdere zelfstandige naamwoorden genoemd zijn of geïmpliceerd en het niet duidelijk is aan welk zelfstandig naamwoord het voornaamwoord refereert.

Op STAP-blad 3 wordt voor een uiting met een Impliciete referent één streepje gezet en verder geen omschrijving gegeven. De variabele is van belang voor het profiel, omdat een groot aantal kan wijzen op pragmatische problematiek. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over een film:

k. *toen kwam er een hele grote flatbranding/*

toen kwamen d'r heel veel brandweren/

en toen was het een hele grote brand/

*en toen gingen **ze** naar een andere flat allemaal/*

*maar **ze** konden boven nog vliegen/*

*maar **ze** konden niet meer naar beneden gaan.*

■ drie VU bevatten een impliciete referent **ze**. Het is telkens niet duidelijk of **ze** slaat op de brandweerlieden of op de flatbewoners.

Het gesprek gaat over een televisieprogramma:

v. wat gebeurt er in "Paulus"?

k. *nou gaan **ze** gewoon (gaan ze gewoon) steeds lopen in Paulus/*

■ **ze** verwijst niet naar iets dat eerder genoemd is

Het aantal impliciete referenten dat genoteerd is op STAP-blad 3, wordt opgeteld en genoteerd als variabele 12. Een verdere analyse van deze variabele is niet opgenomen in STAP. De variabele sluit echter wel aan bij de facultatieve analyse van Pragmatisch afwijkende uitingen in hoofdstuk 11.

6.STAP-BLAD 2: HET PARAFRASEREN VAN DE ONGRAMMATICALE VRIJE UITINGEN.

De Ongrammaticale Vrije Uitingen die genoteerd worden op STAP-blad 3 moeten tegelijk geparafraseerd worden op STAP-blad 2. De uitwerking van de analyse van de correctheidsmaten is in hoofdstuk 5 gegeven vóór de instructie over parafseren, om het onderscheid tussen afwijkingen in de morfosyntaxis, de semantiek en pragmatiek duidelijk te maken én om duidelijk te maken wat wel en niet als ongrammaticaal beschouwd wordt.

Een parafrase is nodig om nauwkeurig na te gaan welk onderdeel de uiting ongrammaticaal maakt. Op grond van de parafrase kan de ongrammaticaliteit van de VU nader worden gespecificeerd op STAP-blad 4. Er zijn frequentiegegevens van de verschillende soorten grammaticale fouten in het STAP-profiel opgenomen.

Een parafrase sluit wat vorm, betekenis en bedoeling betreft zoveel mogelijk aan bij de Vrije Uiting van het kind. De Ongrammaticale VU wordt geparafraseerd tot gangbare spreektaal, niet tot schrijftaal. Het gaat erom het kind zoveel mogelijk recht te doen, dus zo min mogelijk te veranderen en toch normale spreektaal te verkrijgen. Soms is een Vrije Uiting zo moeilijk te interpreteren dat men voor zichzelf meer dan één parafrase maakt en een keuze maakt. Men kiest dan de parafrase die het dichtst bij de bedoeling van het kind staat en het kind de minste fouten oplevert.

Voorbeelden van parafrases zijn al toegevoegd aan de voorbeelden van Ongrammaticale VU in hoofdstuk 5. Hier volgen nog enkele parafrase-voorbeelden van moeilijkere gevallen.

v.wat heb je gisteren gedaan?

k.**gaat naar de huis/**

[= **ik ging** naar huis]

■Deze parafrase impliceert drie fouten:

1. deletie van het onderwerp **ik**;
2. verkeerde vervoeging op grond van de context: o.t.t in plaats van o.v.t.
3. insertie van **de**.)

v.het A-Team is in Nederland geweest, hé?

k.**ja, heb ik ook gezien/**

■Niet ongrammaticaal: spreektaal: beginwoorddeletie

en je hebt ze ook gisteravond op televisie gezien met BA/

■Ongrammaticale VU. Er zijn twee parafrases mogelijk.

par.1 [= en je hebt ze ook gisteravond op televisie **kunnen zien** met BA]

par.2 [= en **ik heb** ze ook gisteravond op televisie gezien met BA]

De tweede parafrase sluit het best aan bij de volgende uiting. Beide parafrases leveren één fout op.

toen zei die: "(wie niet naar televisie kijk dan pak, of) wie niet naar het A-team kijk, die pak ik de televisie af/

■Ongrammaticale VU.

[= toen zei die: wie niet naar het A-team kijkt, die pak ik de televisie af]

(dan breek ik) dan breng ik die 'm wel kijken, ja"/

■Ongrammaticale VU.

[= dan breng ik **'m naar** die wel kijken]

Deze parafrase impliceert twee fouten:

- woordvolgorde fout: het lijdend voorwerp **'m** moet vóór **die**
- deletie van voorzetsel **naar**;

Men kan met tekens aangeven bij de parafrase op STAP-blad 3 in welk opzicht de geparafraseerde uiting verschilt van de VU van het kind. De gebruikte tekens bij de parafrases maken het specificeren van de Ongrammaticale VU (op STAP-blad 4) eenvoudiger.

Deletie

Woorden, woorddelen, verbuigingen en vervoegingen die het kind heeft weggelaten kunnen onderstreept worden. Voorbeelden:

[= wie niet naar het A-team kijkt ....]

[= ... naar die wel kijken]

Insertie

Woorden die het kind heeft toegevoegd kunnen met een kruis erdoor worden aangegeven. Voorbeeld:

[= ik ging naar de huis]

Substitutie

Functiewoorden die het kind heeft vervangen kunnen omkaderd worden en het woord dat onjuist is kan er boven worden genoteerd. Voorbeeld:

mij
[= Niels is kleiner dan ik]

Inversie

Woorden die het kind op de verkeerde plaats in de zin heeft gezet kunnen met een pijl boven het woord worden aangeduid. Voorbeeld:

[= dan breng ik 'm naar die wel kijken]

Voor de analyse kan het ook nuttig zijn om in een Vrije Uiting die geparafraseerd moet worden omwille van de ongrammaticaliteit van de VU, de woorden die Semantische of Pragmatische afwijkendheid veroorzaken, te voorzien van een golvend lijntje. Voorbeeld:

[= het is gewoon een groepkamer]

In bijlage 1 staan voorbeelden van parafrases op STAP-blad 2.

7.STAP-BLAD 4: HET SPECIFICEREN VAN DE ONGRAMMATICALE VRIJE UITINGEN.

Wanneer een kind een ernstig afwijkende score heeft, een score van $\leq - 2$ SD op de variabele Ongrammaticale VU (variabele 6) dan is het waarschijnlijk dat het kind een morfosyntactische stoornis heeft. Een nadere specificatie van de ongrammaticaliteit is dan noodzakelijk om meer gegevens te verkrijgen over de ernst van de eventuele stoornis en om inzicht te krijgen in de aard van deze eventuele stoornis. Wanneer een kind licht afwijkend, tussen $- 1$ SD en $- 2$ SD, scoort op variabele 6, is een nadere specificatie van de ongrammaticaliteit ook zinvol. Het is mogelijk dat het kind in vrijwel alle Ongrammaticale VU meerdere fouten heeft gemaakt en daardoor ernstig afwijkend scoort op het 'Totaal grammaticale fouten'. Bovendien houdt de morfosyntactische correctheid verband met de morfosyntactische complexiteit: morfologische fouten in verleden tijd en voltooid deelwoord zijn niet mogelijk wanneer deze vormen in het taalsample ontbreken.

Een Ongrammaticale VU kan één of meerdere grammaticale fouten bevatten. Het aantal fouten wordt geteld bij de variabele 'Totaal grammaticale fouten'. Het totaal aantal grammaticale fouten kan vergeleken worden met de frequentiegegevens en geeft daardoor aanvullende informatie over de ernst van de stoornis.

De grammaticale fouten behoren te worden uitgesplitst over verschillende subcategorieën. Het relateren van de foutenaantallen per subcategorie aan de frequentiegegevens van de oorspronkelijke onderzoeksgroep van vier tot acht jaar levert een bepaald patroon op, het foutenprofiel van het kind. Pas nadat het specifieke foutenprofiel van een kind met een morfosyntactische stoornis is komen vast te staan, kunnen - na interpretatie - behandeldoelen worden bepaald.

Op STAP-blad 4 worden de grammaticale fouten gescoord in negen subcategorieën. De eerste acht subcategorieën zijn aparte variabelen op het profiel. De negende subcategorie is zelf geen variabele, maar levert wel een bijdrage aan één variabele voor het profiel: Totaal grammaticale fouten (7).

De specificatie van de Ongrammaticale VU omvat:

1. Hoofdwerkwoord weg- variabele 13
2. Congruentiefout- variabele 14
3. Verleden tijd fout- variabele 15
4. Voltooid deelwoord fout- variabele 16
5. Naamwoordgroep weg - variabele 17
6. Bepaler weg- variabele 18
7. Bepaler verkeerd- variabele 19
8. Woordvolgorde fout- variabele 20
9. Uitingen met overige grammaticale fouten

De subcategorieën 1 t/m 9- variabele 7

Iedere Ongrammaticale VU wordt bij minstens één van de negen subcategorieën ingedeeld op STAP-blad 4. Een Ongrammaticale VU kan fouten uit meerdere categorieën bevatten. Voor iedere fout wordt een streepje gezet. Hieronder worden de subcategorieën besproken met voorbeelden.

7.1 HOOFDWERKWOORD WEG

Deze subcategorie omvat:

- weglating van een hoofdwerkwoord;
- weglating van een zelfstandig gebruikt hulpwerkwoord;
- weglating van het (naamwoordelijke deel van een) naamwoordelijk gezegde.

Weglating van een zelfstandig gebruikt hulpwerkwoord en het naamwoordelijk deel van een naamwoordelijk gezegde is niet frequent. Echte hoofdwerkwoorden worden echter wel frequent weggelaten.

De fout Hoofdwerkwoord weg, komt zelden tweemaal voor in één VU. Dan moet het kind een hoofd- én bijzin of directe rede hebben gebruikt, waarin beide werkwoorden ontbreken. Voor iedere fout wordt één streepje gezet op STAP-blad 4.

Voorbeelden:

v.'s avonds voordat je naar bed gaat, vertelt mama jou dan een verhaaltje?

k.*mama (ook wel eens, ook wel eens) als ik naar bed ga, ook wel eens een spelletje, als ik zin heb/*
[= mama **doet**, als ik naar bed ga, ook wel eens een spelletje, als ik zin heb]

k.*hij kan snoep/*

[= hij kan snoep **kopen / krijgen / eten**]

Het gesprek gaat over de verjaardag van het kind:

v.en ook taart gegeten? welke taart had je gekocht?

k.*nee, mama heb zelf een taart, appeltaart/*

v.gebakken?

k.*ja, zelf/*

[= mama heeft zelf een taart, appeltaart, **gebakken**]

N.B. Gevallen van passende contextuele deletie van het hoofdwerkwoord zijn niet ongrammaticaal en hoeven dus niet hier gecodeerd te worden. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over verjaardagskadootjes:

v.en wat heb je nog meer gehad?

k.*een hijskraan, hele grote/EA*

v.een hele grote hijskraan

k.*niet tot het plafond/*

dan kon die niet door de deur/

■**niet tot het plafond** is niet ongrammaticaal; binnen deze context is een elliptische VU normaal.)

k.*(ik zit pas) ik zit al een jaar (een jaar) in het diepe/*

v.o, je zit al een jaar in het diepe

k.*en Paul twee jaar/*

■De laatste VU is niet ongrammaticaal; binnen deze context is een elliptische VU normaal.

Het totaal van de subcategorie Hoofdwerkwoord weg wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. De ruwe score wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij variabele 13.

7.2 CONGRUENTIEFOUT

Deze subcategorie betreft:

-Incongruentie tussen onderwerp en persoonsvorm in persoon en/of getal door onjuiste vervoeging van de persoonsvorm. Voorbeelden:

k.en toen zijn er eentje doodgegaan/

[= en toen **is** er eentje doodgegaan]

k.wij heeft geen vrij/

[= wij **hebben** geen vrij]

k.maar de beren die kon zo onder water/

[= maar de beren die **konden** zo onder water]

-Weglating van het hulpwerkwoord terwijl het hoofdwerkwoord wel gerealiseerd is. Voorbeelden:

k.toen wij fruit gegeten/

[toen **hebben** wij fruit gegeten]

k.de schooldokter zei dat ik beter naar het ziekenhuis gaan/

[= de schooldokter zei dat ik beter naar het ziekenhuis **kon** gaan]

-Weglating van het koppelwerkwoord. Voorbeeld:

k.mijn vader vrachtwagenchauffeur/

[= mijn vader **is** vrachtwagenchauffeur]

Wanneer het hulpwerkwoord of koppelwerkwoord is weggelaten in de VU, is er geen persoonsvorm die congrueert met het onderwerp en daarom wordt het ook een congruentiefout genoemd.

Congruentiefouten komen zelden tweemaal voor in één VU. Het kan uitsluitend voorkomen bij een hoofdzin én bijzin of directe rede. Voor iedere fout wordt een streepje gezet.

Geen congruentiefouten

Wanneer het onderwerp is weggelaten en uit de context blijkt dat het een meervoudig onderwerp zou kunnen zijn, terwijl een enkelvoudige persoonsvorm gerealiseerd is, wordt dit niet als congruentiefout gescoord. Voorbeeld:

Het gesprek gaat over het verjaardagsfeestje van een ander kind uit het internaat:

v.en feliciteren jullie hem dan ook?

k.ja, mocht opblijven/

[1= ja, **ik** mocht opblijven]

[2= ja, **je** mocht opblijven]

■Ongrammaticale VU en Pragmatisch afwijkende VU. Er zijn twee parafrases gegeven voor de ongrammaticaliteit.

In de Ongrammaticale VU wordt niet gekozen voor parafrase 3:

[= ja, wij mochten opblijven], die ook een congruentiefout impliceerde, omdat het onderwerp is weggelaten én omdat er verder wordt verteld in de ik-vorm.

v.jullie allemaal mochten opblijven?

k.allemaal om kwart over negen/ EA

en toen (toen) ging ik naar bed/

Sociolectische varianten van de persoonsvorm zijn niet opgevat als ongrammaticaliteit en worden dus ook niet bij deze subcategorie gescoord. Voorbeeld:

k.hij heb me geplaagd/

Incongruentie als een gevolg van conjunctiereductie wordt in gangbare spreektaal als aanvaardbaar beschouwd en is hier om die reden dan ook niet gecodeerd. Voorbeeld:

k.wij gingen naar huis en mijn broertje naar judo

Het totaal van de subcategorie Congruentiefout wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het getal wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij variabele 14.

7.3 VERLEDEN TIJD FOUT

Deze subcategorie betreft onjuist gevormde verleden tijden, dus morfologische fouten. Verleden tijd fouten komen meestal niet meer dan éénmaal voor in een VU. Voor iedere fout wordt een streepje gezet. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over een televisieprogramma:

v.maar waarom kreeg ie dan een dood plantje?

k.nou dat helpte/

[= nou dat **hielp**]

k.hij pakde het vast/

[= hij **pakte** het vast]

v.was het een grote speeltuin?

k.ja, kont van alles doen/

[= ja, **je kon** van alles doen]

■ Twee grammaticale fouten in de VU:

1. Naamwoordgroep weg: het onderwerp.

2. Verkeerde vervoeging van een onregelmatige verleden tijdsvorm

Het gesprek gaat over een balspel spelen op een kinderboerderij; er is nog geen sprake geweest van een hond:

k.nou ja, ik liep hard/

en een keer brook die hond los/

wou die me bijten/

[= en **op** een keer **brak** die hond los]

■ Twee grammaticale fouten:

1. Uiting met overige grammaticale fout: weglating van een voorzetsel.

2. Verleden tijd fout.

De VU is ook pragmatisch afwijkend A: **die** hond.

N.B. Het is niet de bedoeling dat onder deze subcategorie uitingen gescoord worden waarbij op grond van de context een verleden tijd verwacht kon worden, terwijl een tegenwoordige tijd wordt gebruikt. Dit is gecodeerd bij Uitingen met overige grammaticale fouten. Voorbeeld:

k.en toen willen we dat niet meer/

[= en toen **wilden** we dat niet meer]

■ Uiting met overige grammaticale fout: o.t.t. in plaats van o.v.t.

Het totaal van de subcategorie Verleden tijd fout wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het getal wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij variabele 15.

7.4 VOLTOOID DEELWOORD FOUT

Deze subcategorie betreft de onjuiste vormen van voltooide deelwoorden. Bijvoeglijk gebruikte voltooide deelwoorden (in het naamwoordelijk deel van het gezegde of als bijvoeglijke bepaling) worden ook op correctheid beoordeeld.

De weglating van het voorvoegsel van een voltooid deelwoord wordt ook beschouwd als Voltooid deelwoord fout. Voltooid deelwoord fouten komen praktisch nooit meer dan éénmaal voor in één VU. Voor iedere fout wordt een streepje gezet. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over een t.v.- programma, waarin een vogel voorkomt:

k.en (en) die heeft met (met) z'n vleugel zo de kaars uitgeblaasd/

[= en die heeft met z'n vleugel zo de kaars **uitgeblazen**]

k.en toen is hij gevald/

[= en toen is hij **gevallen**]

k.hoeveel minuten heb ik nou daan?/

[= hoeveel minuten heb ik **het** nou **gedaan**?]

■Twee grammaticale fouten:

1. Naamwoordgroep weg: het lijdend voorwerp
2. Voltooid deelwoord fout.

Het totaal van de subcategorie Voltooid deelwoord fout wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het getal wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij variabele 16.

7.5 NAAMWOORDGROEP WEG

Deze subcategorie betreft:

-weglating van een verplicht onderwerp;

-weglating van een lijdend, meewerkend of voorzetsel voorwerp.

Weglating van een onderwerp gaat vaak gepaard met weglating van een persoonsvorm (hoofdwerkwoord, hulpwerkwoord of koppelwerkwoord). De VU bevat dan op grond van deze twee weglatingen al twee grammaticale fouten.

In één VU kan zowel het onderwerp als het lijdend voorwerp zijn weggelaten. Dit wordt dan allebei gescoord als 'Naamwoordgroep weg'. Voor iedere weggelaten naamwoordgroep wordt een streepje gezet. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over een t.v.- programma:

v.en wat gebeurt er dan?

k.nou gaat over een auto met (met) een computer/

[= nou **dat / het** gaat over een auto met een computer]

Het gesprek gaat over de vissen van het kind:

k.ja die (zwarte) witte was dood/

v.och

k.nieuwe gekocht/

[= **ik heb** nieuwe gekocht]

■Twee grammaticale fouten:

1. Naamwoordgroep weg: onderwerp weggelaten.
2. Congruentiefout: hulpwerkwoord weggelaten.

Het gesprek gaat over de verjaardag van de moeder van het kind:

v.en heeft je moeder het een leuk feest gevonden?

k.ja, ze heb ook een stopzuiger gehad/

iedereen heb meebetaald/

en ze heb geld gehad/

verder weet ik niet meer/

[= verder weet ik **het** niet meer]

■Naamwoordgroep weg: lijdend voorwerp weggelaten.

Het gesprek gaat over activiteiten op school:

v.vind je het leuk om te tekenen?

k.ja, teken soms de flat (flat)/

soms teken gewoon een huis/

en ja soms ga ik kleuren/

we hebben de juf allemaal kleurplaten gehad/

dan kleuren/

■Vier ongrammaticale VU:

[= ja, **ik** teken soms de flat]

Naamwoordgroep weg: onderwerp weg.

[= soms teken **ik** gewoon een huis]

Naamwoordgroep weg: onderwerp weg.

[= we hebben **van** de juf allemaal kleurplaten gehad]

Uiting met overige grammaticale fout: voorzetsel weggelaten.

[= dan **kun je** kleuren]

Twee grammaticale fouten:

1. Congruentiefout: hulpwerkwoord weggelaten.

2. Naamwoordgroep weg: onderwerp weg.

N.B. Weglating van een lijdend voorwerp of voorzetsel voorwerp dat als verwijswoord als eerste woord in de zin zou moeten staan, is gescoord als spreektaal: beginwoorddeletie. Deze weglating leidt dus niet tot de score Ongrammaticale VU. Zie paragraaf 5.1. Voorbeeld:

k.weet ik niet/

■Spreektaal: het lijdend voorwerp **dat** is weggelaten als verwijzend beginwoord

Een onderwerp als eerste woord kan echter volgens STAP niet worden weggelaten; een weggelaten onderwerp wordt altijd gescoord als ongrammaticaal.

Het totaal van de subcategorie Naamwoordgroep weg wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. In één VU kunnen een onderwerp én een lijdend voorwerp ontbreken, zodat er twee streepjes bij één VU staan. Het totaal wordt genoteerd onderaan STAP-blad 4 bij variabele 17.

7.6 BEPALER WEG

Deze subcategorie omvat de weglating van:

-een lidwoord,

-een bijvoeglijk aanwijzend voornaamwoord

-een bezittelijk voornaamwoord.

Wanneer deze woorden zijn weggelaten in een context waar deze woorden wel vereist zijn, wordt het gescoord als Bepaler weg.

In één VU kan meer dan eenmaal de Bepaler zijn weggelaten. Voor iedere weggelaten Bepaler wordt een streepje gezet. Voorbeelden:

k.toen gingen we weer stukje varen/

[= toen gingen we weer **een** stukje varen]

Het gesprek gaat over het huis van oma dat vergeleken wordt door het kind met zijn eigen huis:

k.ik heb een lange zaal/

en daar heeft ze grote voorzaal en een grote kamer/

■Beide VU zijn Semantisch afwijkend: **zaal** en **voorzaal** = ???

De laatste is ook een Ongrammaticale VU

[= en daar heeft ze **een** grote voorzaal (?) en een grote kamer]

Het gesprek gaat over activiteiten met andere kinderen in het internaat:

k.ja die ene jongen had ook autoboeke/

ging ik ook kijken in autoboeke/

die jongen houdt van auto's/

[1 = (toen) ging ik ook kijken in **zijn** autoboeke]

[2 = (toen) ging ik ook kijken in **die** autoboeke]

■Bepaler weg: bijvoeglijk aanwijzend voornaamwoord of bezittelijk voornaamwoord weggelaten.

Het totaal van de subcategorie Bepaler weg wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het totaal wordt genoteerd onderaan STAP-blad 4 bij variabele 18.

7.7 BEPALER VERKEERD

Deze subcategorie omvat:

- een bepaler die niet past bij het grammaticaal geslacht van het zelfstandig naamwoord (**de/het**-verwisseling);
- een vervorming van de bepaler, bijvoorbeeld een **sjwa** in plaats van **de** of **het**;
- een foute verbuiging van het bijvoeglijk of bezittelijk voornaamwoord (**ons/onze**-verwisseling)

In één VU kan meer dan eenmaal een verkeerde bepaler zijn gebruikt. Voor iedere verkeerde bepaler wordt een streepje gezet. Voorbeelden:

*k.gaait ie zich heel onder **de** bed verstoppen, onder zijn eigen bed/*

[= (dan) gaat ie zich helemaal onder **het** bed verstoppen, onder zijn eigen bed]

■Ongrammaticale VU, Semantisch afwijkende VU en spreektaal.

*k.ja, we hebben een televisie, een **hele** kleintje/*

[1 = ja, we hebben een televisie, een **heel kleintje**]

[2 = ja, we hebben een televisie, een **hele kleine**]

■Wanneer men kiest voor parafraze 1 is er sprake van een verkeerde verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord die gescoord wordt bij Verkeerde bepaler.

Wanneer men kiest voor parafraze 2 is er sprake van een Uiting met overige grammaticale fouten.

N.B. Verwisseling van het bepaald met het onbepaald lidwoord, **de/het - een**-verwisselingen, vallen hier niet onder. Het zijn geen uitingen van ongrammaticaliteit, maar van niet goed inschatten van wat voor de gesprekspartner bekend is en wat niet. Het wordt gescoord bij pragmatisch afwijkend.

Het totaal van de subcategorie Bepaler verkeerd wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het totaal wordt genoteerd onderaan STAP-blad 4 bij variabele 19.

7.8 WOORDVOLGORDE FOUT

Onder deze subcategorie wordt een VU gescoord die afwijkt wat betreft de woordvolgorde, terwijl het niet gaat om een uiting die niet optimaal georganiseerd is en gerekend is tot de spreektaal. (Zie paragraaf 5.1). Een Woordvolgorde fout wordt nooit tweemaal bij één VU gescoord, omdat het signaleren van deze fout meestal leidt tot het verplaatsen van meerdere woorden in de parafrase. Voorbeelden:

v.wat ga je dan spelen?

k.gewoon, ik heb dingetjes/

daar ken ik gewoon wat spelen mee/

[= daar kan ik gewoon **wat mee** spelen]

Het gesprek gaat over een bos:

k.(maar ze zijn) d'r steken dingetjes om sommige plantjes, om de konijntjes mogen er niet van eten/

[= er staan hekjes om sommige plantjes, **omdat** de konijntjes **er niet van mogen eten**]

■ Ongrammaticale VU en Semantisch afwijkende VU:

d'r steken dingetjes <- er staan hekjes.

Twee grammaticale fouten:

1. Uiting met overige grammaticale fout: **om** in plaats van **omdat**.
2. Woordvolgorde fout: hoofdzinsvolgorde in plaats van bijzinsvolgorde.

Het totaal van de subcategorie Woordvolgorde fout wordt bepaald door het aantal streepjes op te tellen. Het totaal wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij variabele 20.

7.9 UITINGEN MET OVERIGE GRAMMATICALE FOUTEN.

De grammaticale afwijkingen die niet onder één van de voorafgaande rubrieken vallen, worden gescoord als Uitingen met overige grammaticale fouten. Op STAP-blad 4 wordt in de laatste kolom één streepje gezet voor een VU waarin één of meerdere overige grammaticale fouten zitten; dus niet het aantal overige grammaticale fouten wordt geteld, maar het aantal VU met overige grammaticale fouten. Nadat de Uiting met overige grammaticale fouten genoteerd is, geeft men een omschrijving van de fout(en). Bij de omschrijving kan vaak gebruik gemaakt worden van de termen: deletie, substitutie of insertie van een bepaalde woordsoort. Zie voor een voorbeeld bijlage 1, STAP-blad 4.

Voor de interpretatie van een groot aantal Uitingen met overige grammaticale fouten is een duidelijke omschrijving van belang. Zo kan de groep verder gespecificeerd worden voor het geval dat er behandeldoelen uit afgeleid moeten worden. Uitingen met overige grammaticale fouten kunnen onder andere de volgende fouten bevatten:

Deletie, substitutie of insertie van een voorzetsel

Voorbeelden:

k.we hebben de juf allemaal kleurplaten gehad/

[= we hebben **van** de juf allemaal kleurplaten gehad]

k.soms ga ik (soms ga ik) vroeg in mijn eigen naar bed/

[= soms ga ik vroeg **uit** mezelf naar bed]

k.als me mama weg gaat, dan ga ik altijd naar me oma slapen/

[= als mijn mama weg gaat, dan ga ik altijd **bij** mijn oma slapen]

k.mjaa! (had al) anders dan schiet ie zo **tegen** die hond aan met een geweer/
[= anders dan schiet ie zo die hond aan met een geweer]

Deletie, substitutie of insertie van een bijwoord

Voorbeeld:

v.zeg, weet jij al wat je later wilt worden?

knee/EA

ik denk **toen** politie'gent/

v.wat denk je?

k.ik denk politie'gent/

Substitutie van de werkwoordstijd,

o.t.t. in plaats van o.v.t. of omgekeerd. Voorbeeld:

v.wat staat nog meer in die kamer?

k.allemaal troep van mij en van mijn broertje ook/

en er zaten ook nog kleren in de kast/

in mijn kast ook/

[= en er **zitten** ook nog kleren in de kast]

Deletie of insertie van "er" of andere problemen met "er"

Voorbeeld:

v.en hoe ziet je kamer eruit?

k.een beetje klein/EA

en ertussen zit een badkamer erin/

[= en er zit een badkamer **tussen mijn kamer en een andere kamer in**]

■De VU is ook pragmatisch afwijkend, score A

Een kind kan overigens frequent een eigen, typische soort Overige grammaticale fout maken.

De Uitingen met overige grammaticale fouten worden opgeteld door het aantal streepjes op te tellen, niet door het aantal omschrijvingen te tellen. Het totaal wordt onderaan STAP-blad 4 genoteerd bij (**r+r**). Het totaal wordt niet genoteerd op het profiel, omdat gegevens over deze variabele in de oorspronkelijke onderzoeksgroep niet op dezelfde manier verzameld zijn. Het totaal wordt echter wel bepaald omdat het van belang is voor het vaststellen van het Totaal grammaticale fouten (variabele 7) en voor de interpretatie van een groot aantal Uitingen met overige grammaticale fouten. Wanneer een kind een groot aantal Uitingen met overige grammaticale fouten maakt, zijn de omschrijvingen van belang bij het vaststellen van behandeldoelen.

7.10 TOTAAL GRAMMATICALE FOUTEN.

Van STAP-blad 4 worden de totalen van:

- Hoofdwerkwoord weg,
- Congruentiefout,
- Verleden tijd fout,
- Voltooid deelwoord fout,
- Naamwoordgroep weg,

- Bepaler weg,
- Bepaler verkeerd,
- Woordvolgorde fout,
- Uitingen met overige grammaticale fouten
bij elkaar opgeteld voor het Totaal grammaticale fouten.

De score wordt genoteerd op STAP-blad 4, als variabele 7.

Op het profielblad staat de variabele ónder variabele 6: Ongrammaticale VU, omdat de verhouding tussen het aantal Ongrammaticale VU en het Totaal grammaticale fouten belangrijk is voor de interpretatie van het profiel.

8.STAP-BLAD 5: HET ANALYSEREN VAN DE COMPLEXITEIT

De complexiteit wordt onderzocht om te kijken welke morfosyntactische verschijnselen een kind gebruikt in zijn spontane taal. Op die manier krijgt men meer informatie over de morfosyntactische vaardigheid van een kind dan door alleen een foutenanalyse.

Bovendien is het mogelijk om de analyse van de morfosyntactische complexiteit in verband te brengen met de foutenanalyse van een individueel kind. Bijvoorbeeld een ernstig negatief afwijkende score van een kind op de correctheidsvariabele Naamwoordgroep weg kan gerelateerd worden aan zijn scores op de complexiteitsvariabelen Naamwoorden en Zelfstandig voornaamwoord 3e persoon om te bekijken of frequente weglatingen van onderwerp en/of lijdend voorwerp samen gaan met een te laag aantal zelfstandige naamwoorden en/of voornaamwoorden 3e persoon. En een te groot aantal fouten in de werkwoordvervoeging kan gerelateerd worden aan het totaal aantal werkwoordvervoegingen. In hoofdstuk 12 zal worden ingegaan op alle relaties die gelegd kunnen worden tussen variabelen.

De analyse van de complexiteit omvat alle 50 Vrije Uitingen. Bij het analyseren van de complexiteit worden niet alle zinsdelen, woordsoorten en morfologische verschijnselen die aanwezig zijn in een VU gescoord. Met name worden niet gescoord de taalverschijnselen die al een belangrijke ontwikkeling hebben doorgemaakt vóór het vierde jaar, omdat de STAP bedoeld is om de taalproductie van kinderen van vier tot acht jaar te onderzoeken. Niet gescoord worden bijvoorbeeld meervouden van zelfstandige naamwoorden, het gebruik van de tegenwoordige tijd en het naamwoordelijk deel van het gezegde. De volgende variabelen worden gescoord:

1. Nevenschikking- variabele 21
2. Onderschikking- variabele 22
3. Persoonsvormen- variabele 23
4. Samengesteld gezegde- variabele 24
5. Verleden tijd - variabele 25
6. Voltooid deelwoord - variabele 26
7. Naamwoorden- variabele 27
8. Bijvoeglijke bepalingen- variabele 28
9. Zelfstandige voornaamwoorden 3e persoon- variabele 29
10. Bijwoordelijke bepalingen van plaats- variabele 30
11. Bijwoordelijke bepalingen van tijd- variabele 31
12. Overige bijwoordelijke bepalingen - variabele 32
13. Totaal bijwoordelijke bepalingen- variabele 33

Bij de analyse van de complexiteit wordt uitgegaan van de VU van het kind, niet van de eventuele parafraze van de VU. Op STAP-blad 5 wordt van iedere VU genoteerd of de hierboven genoemde variabelen voorkomen. Bij diverse variabelen kan een score van meer dan één voorkomen per VU. Dit wordt bij de desbetreffende paragraaf besproken. Voor iedere keer dat het verschijnsel voorkomt wordt een streepje gezet op STAP-blad 5. De totalen van alle variabelen worden berekend voor het profielblad.

8.1 NEVENSCHIKKING

Nevenschikking wordt gescoord wanneer het kind twee hoofd- of bijzinnen verbindt door een nevenschikkend voegwoord: **en**, **maar**, **want**, **of** of **dus**, in VU met en zonder samentrekking. Voorbeelden:

k.er was een grote reus/

en *ik heb een piepklein kabouterdje gezien/*

k.nee, we hebben wel een boot/

maar *die moet mijn vader nog opmaken/*

k.wij drinken limonade en de anderen melk/

■ Nevenschikking met samentrekking

Wanneer de samentrekking niet helemaal correct is, bijvoorbeeld bij incongruentie, dan wordt de nevenschikking toch gescoord. Voorbeeld:

k.hij zorgt voor de kat en wij voor de hond/

■ Nevenschikking met samentrekking waarbij sprake is van incongruentie

Nevenschikking wordt ook gescoord wanneer een nevenschikkend voegwoord gebruikt is aan het begin van een hoofdzin die het begin van de beurt is, ook als een interjectie voorafgaat. Voorbeelden:

k.nou en toen lag er een heleboel daaro, helemaal beneden/

k.en dan kan je woensdag kijken/

en *dan kan je vrijdag kijken/*

en *dan kan je zondag kijken/*

k.maar ik heb wel peuterschaatsen genomen/

want *dat gaat gemakkelijker ook, als je eerst peuterschaatsen doet/*

Nevenschikking tussen woorden en woordgroepen wordt niet gescoord. Voorbeelden:

Het gesprek gaat over Sinterklaascadeautjes:

k.en toen kreeg ik een vliegtuig, een echte en een boot met batterijen erin/

■ In deze VU zit maar één nevenschikking; de tweede **en** verbindt twee woordgroepen

k.toen gingen we wel eens naar onze oma en naar (naar naar) m'n kleine oma/

maar *die is nou overleden en m'n opa ook/*

■ In de eerste VU wordt geen nevenschikking gescoord, omdat het twee woordgroepen zijn die nevenschikkend verbonden zijn; in de tweede VU staat tweemaal een nevenschikking, de laatste met samentrekking.

In één VU kan meer dan één keer Nevenschikking worden gescoord.

Het totaal aantal Nevenschikkingen wordt onderaan STAP-blad 5 genoteerd bij variabele 21.

8.2 ONDERSCHIKKING

Onderschikking wordt gescoord wanneer een kind een bijzin gebruikt als **onderdeel** van een hoofdzin. Om als Onderschikking te tellen, moet tenminste
-óf het onderschikkend voegwoord of een ander verbindingswoord aanwezig zijn;
-óf de bijzins-woordvolgorde gerealiseerd zijn.

Directe rede-zinnen worden niet gescoord bij Onderschikking, omdat ze geen voegwoord bevatten én de persoonsvorm op dezelfde plaats staat als in de hoofdzin (geen bijzins-woordvolgorde). Bij één VU kan meer dan eenmaal Onderschikking gescoord worden. Voorbeelden:

k.ik maak zoveel brieven **als ik wil**/

Het gesprek gaat over een krantenwijkje:

v.heb je ook van die grote tassen?

k.ja, maar die hang ik aan mijn wielen/

ik bedoel niet aan mijn wielen maar aan dat dingetje **die boven mijn wielen is**/

k.en **als iemand dan voorbij komt waar ik ruzie mee heb**, die geef ik dan een trap, **als ie 't niet ziet**/

■Driemaal Onderschikking:

1. als iemand dan voorbij komt;
2. waar ik ruzie mee heb;
3. als ie 't niet ziet.

Wanneer twee onderschikkende zinnen nevenschikkend verbonden zijn, wordt slechts éénmaal Onderschikking gescoord én eenmaal Nevenschikking. Voorbeeld:

k.en **als we naar eetclub gaan hè en als we dan klaar zijn**, dan vragen we **of we naar buiten mogen**/

■De twee bijzinnen met **als** zijn nevenschikkend verbonden en tellen als één Onderschikking.

Bovendien bevat de VU nog een bijzin met **of**.

In totaal dus tweemaal Onderschikking.

De VU begint met **en** en de twee bijzinnen zijn verbonden door **en**, dus ook tweemaal Nevenschikking.

Het totaal aantal Onderschikkingen wordt onderaan STAP-blad 5 genoteerd bij variabele 22.

8.3 PERSOONSVORMEN

Bij deze variabele worden VU waarbij het kind minder of meer dan één persoonsvorm gebruikt, gescoord.

Wanneer een kind een VU gebruikt zonder Persoonsvorm, ongeacht of het een grammaticale of ongrammaticale uiting is, wordt dit genoteerd als -1 bij deze categorie. Voorbeelden:

k.en dan soms op de trap/

■Persoonsvormen -1

Het gesprek gaat over Vinkeveen:

v.hoe ziet dat eruit?

k.nou eerst een stuk eiland en daar om allemaal water/

■Persoonsvormen -1

Wanneer een kind een VU gebruikt met meer dan één persoonsvorm wordt het aantal **extra** persoonsvormen genoteerd als +1, +2, +3.

VU met meer dan één Persoonsvorm treffen we aan bij:

Onderschikking, wanneer zowel in de hoofdzin als in de bijzin een persoonsvorm staat.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over autootjes die vanzelf rijden:

k.als je aanrijding **maakt**, dan **gaat** ie zelf achteruit/

■Persoonsvormen: +1

k.dan ga je de dobbelstenen gooien/

en als je zes **hebt**, dan **doe** je zo op die plaatjes zes/

■Persoonsvormen: +1

Directe rede, wanneer zowel in de hoofdzin als in de directe rede zin een persoonsvorm staat.

Ook zinnen met **denken** worden opgevat als een soort directe rede, wanneer een hoofdzinsvorm volgt. Voorbeelden:

k.en toen opeens **zei** die: "Hè mama, **mag** ik ook eens een keer zaadjes geven en water geven?"/

■Persoonsvormen: +1

k.en ik **denk**, dat **is** een fop/

■Persoonsvormen: +1

Nevenschikkend verbonden Persoonsvormen in één hoofdzin of in bijzinnen. Voorbeeld:

k.en daar **hoort** ook een doos bij, maar nog zo'n dingetje waar twee lange dingetjes **aanhoren** en nog een dakje waar spleetjes tussen **zitten**/

■Persoonsvormen: +2

N.B. *Weet je* als interjectie (paragraaf 3.1) telt niet als extra persoonsvorm.

Bij de scoring wordt uitgegaan van 50 persoonsvormen. De VU met -1 moeten van 50 worden afgetrokken en de persoonsvormen die aangegeven zijn met +1, +2, etc. moeten weer bij dit getal worden opgeteld. Wanneer bovenstaande voorbeelden van één kind waren, zou dat een score van 54 opleveren (50-2=48; 48+6=54).

Het cijfer dat berekend is, wordt genoteerd bij variabele 23 op STAP-blad 5.

8.4 SAMENGESTELD GEZEGDE

Een Samengesteld gezegde wordt gescoord, wanneer een kind naast de persoonsvorm nog een werkwoord gebruikt in dezelfde hoofd- of bijzin of in een toegevoegde beknopte bijzin. De volgende soorten Samengesteld gezegde komen voor:

-Hulpwerkwoord + voltooid deelwoord.

Deze gezegdes worden gevormd met de hulpwerkwoorden **hebben**, **zijn** en **worden**.

Voorbeeld:

k.maar ik **ben** wel eens een keertje gevallen/

/-Hulpwerkwoord + infinitief (zonder **te**).

Deze gezegdes worden gevormd met de hulpwerkwoorden **kunnen**, **mogen**, **moeten**, **willen**, **zullen**, **gaan** en **komen**. Voorbeelden:

k. **kan** geen knoopjes **doen**/

k. ik **wil** die daarop **horen**/

k. en toen **gingen** ze met behang derbij **maken en schilderen**/

k. **gaat** ik in mama z'n bed **liggen**/

-Hulpwerkwoord + (meestal) **te** of **aan het** --- + infinitief.

Deze gezegdes worden gevormd met de hulpwerkwoorden **staan te, zitten te, lopen te, liggen te, blijven** en **aan het ---- zijn**;

Voorbeelden:

k. hij **staat** gewoon een beetje **te schuiven**/

k. en daar **waren** we toen **aan het scheppen**, allemaal dingen **aan het zoeken** uit de vuilnis/

-Hoofdwerkwoord + **(om) te** + infinitief.

In de **(om) te** + infinitief-constructie wordt meestal een beknopte bijzin uitgedrukt. Voorbeeld:

k. ik **doe** dat **om te winnen** natuurlijk/

Ook combinaties van deze soorten komen voor in één zin. Dit telt als één Samengesteld gezegde. Voorbeeld:

k. er is wel een kamertje/

maar (maar) het **moet** nog **opgeruimd en gewassen** en zo **worden**/

Voor scoring van Samengesteld gezegde is noodzakelijk dat twee werkwoorden volledig gerealiseerd zijn. Wanneer alleen een deel van een scheidbaar zelfstandig werkwoord gerealiseerd is, telt dit niet als Samengesteld gezegde. Voorbeeld:

k. ik heb het op/

■ **op** is een deel van **opgegeten**.

Het totaal aantal Samengestelde gezegdes wordt genoteerd als variabele 24 onderaan STAP-blad 5.

8.5 VERLEDEN TIJD

Iedere Verleden tijd wordt gescoord, zowel correcte als incorrecte vormen, omdat beide soorten wijzen op morfologische activiteit van het kind. Een foute Verleden tijd, die reeds gescoord is bij Ongrammaticaliteit wordt hier dus weer gescoord. Het aantal foute Verleden tijdsvormen kan zo bij de interpretatie worden vergeleken met het totaal aantal Verleden tijdsvormen. In één VU kunnen meerdere Verleden tijdsvormen voorkomen. Voorbeelden:

k. En dat dingetje **was** eraf/

k. toen **gingen** we nergens naartoe/

k. en toen **deed** ie hem weer dicht/

k. maar die kraai **zaagde** het kapot/

k.nou toen **schepde** die kraai/

k.ik **liet** hem gewoon los, voor ik me weer langer **bezeerde**/

k.alleen **was** mijn broek een beetje vies, toen ik op de grond **viel**/

Het totaal aantal Verleden tijden wordt genoteerd als variabele 25 onderaan STAP-blad 5.

8.6 VOLTOOID DEELWOORD

Alle Volttooidde deelwoorden worden gescoord, zowel correcte als incorrecte, omdat beide vormen wijzen op morfologische activiteit van het kind. Een Volttooidde deelwoord dat functioneert als naamwoordelijk deel van het gezegde of als bijvoeglijke bepaling, wordt ook meegeteld. In een VU kunnen meerdere Volttooidde deelwoorden voorkomen. Voorbeelden:

k.ze hebben er veertien **gehad**/

k.ik blijf nooit tot de t.v. **afgelopen** is/

k.klein kindje heb wel eens **overgesteken**/

k.en die heeft met z'n vleugel zo de kaars **uitgeblaasd**/

k.en toen was de vis helemaal **verbrand**/

k.maar het moest nog **opgeruimd** en **gewassen** en zo worden/

Het totaal aantal Volttooidde deelwoorden wordt genoteerd als variabele 26 onderaan STAP-blad 5.

8.7 NAAMWOORDEN

Onder Naamwoorden vallen:

-Zelfstandige naamwoorden en eigennamen. Voorbeelden:

k.drie **badmeesters** hebben we, geen **mevrouw badmeester**/

■drie Naamwoorden

k.en aan die **kant** staat ook twee **schuifdeuren**/

k.dan gaat **Maarten** op zijn **skelter** en dan ik op m'n **sjoppert**/

Eigennamen die bestaan uit een voornaam en achternaam zijn als één Naamwoord gescoord. Maar eigennamen met een naamwoordelijke specificatie zijn geteld als twee Naamwoorden, bijvoorbeeld **oom Piet** en **juffrouw Debbie**.

-Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden. Voorbeeld:

k.maar ze willen weer een **nieuwe** krijgen/

-Zelfstandig gebruikte telwoorden. Voorbeelden:

k. *Johan is één/*
Ellen is twee/
is vier, vier/

k. *die zit in de derde/*

In één VU zitten vaak meerdere Naamwoorden. In opsommingen worden alle Naamwoorden geteld. Het totaal aantal Naamwoorden wordt als variabele 27 genoteerd onderaan STAP-blad 5.

8.8 BIJVOEGLIJKE BEPALINGEN

Als Bijvoeglijke bepaling worden opgevat attributief gebruikte bijvoeglijke naamwoorden of equivalenten daarvan. Een bijvoeglijk naamwoord dat naamwoordelijk deel van het gezegde is, is predikatief gebruikt en wordt niet gescoord, omdat de variabele Bijvoeglijke bepaling de complexiteit van de naamwoordgroep meet. De volgende Bijvoeglijke bepalingen kunnen voorkomen:

-Bijvoeglijke naamwoorden, eventueel gecombineerd met een bijwoord van graad. Meerdere bijvoeglijke naamwoorden na elkaar, gelden als één bijvoeglijke bepaling.

Voorbeelden:

k. *dat heeft ie al met een klein hondje gedaan/*

k. *je kan er oliebollen van maken, niet echte/*

k. *toen had ie een verschrikkelijk ouwe boot/*

■ bijwoord van graad en bijv.nw.: één bijvoeglijke bepaling

k. *heb ik altijd heel erge zin in/*

■ bijwoord van graad en bijv.nw.: één bijvoeglijke bepaling

-Bijvoeglijk gebruikte telwoorden.

Voorbeelden:

k. *en toen bleven we zo laat, wel tot twaalf uur 's nachts/*

k. *de laatste aflevering was dat/*

k. *ik heb geen spijkertjes/*

-Bijvoeglijk gebruikte vragende voornaamwoorden

-Bijvoeglijk gebruikte onbepaalde voornaamwoorden.

Voorbeeld:

k. *iedere dag moet ik/*

-Bijvoeglijk gebruikte voorzetselgroepen.

Voorbeeld:

k. *nou en daar tegenover staat, nou niet tegenover, schuin tegenover, een slaapkamertje van mijn broer/*

-Bijvoeglijk gebruikte zelfstandige naamwoorden.

N.B. Deze zelfstandige naamwoorden zijn ook geteld bij het aantal Naamwoorden.

Voorbeelden:

*k.die heeft aan ze bretels een soort **motortje** zitten/*

*k.nou eerst een stuk **eiland** en daar om **allemaal** water/*

■ twee bijvoeglijke bepalingen:

eiland: zelfst.nw. dat een bijv.bep. is bij stuk;

allemaal: onbep. vnw. dat een bijv.bep. is bij **water**

-Bijstellingen.

Bijvoeglijke aanwijzende voornaamwoorden en bezittelijke voornaamwoorden zijn niet opgevat als Bijvoeglijke bepaling maar als Bepalers en als zodanig niet gescoord bij Complexiteit. Van Bepalers wordt enkel het incorrecte gebruik gescoord bij STAP.

Het totaal aantal Bijvoeglijke bepalingen wordt genoteerd als variabele 28 onderaan STAP-blad 5

8.9 ZELFSTANDIGE VOORNAAMWOORDEN 3E PERSOON

Deze variabele omvat alle zelfstandige voornaamwoorden 3e persoon die geen deel uitmaken van een voorzetselgroep, namelijk

-Persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon: **hij, zij, het, zij** (meervoud), **hem, haar** en **hun**. Voorbeelden:

*k.**hij** pakt twee dingetjes kauwgum, zonder **het** te betalen/*

*k.me vader heb **het** weer eraan vastgeplakt/*

*k.en toen deed **ie hem** weer dicht/*

-Zelfstandige aanwijzende voornaamwoorden: **deze, die, dit, dat** en hun varianten. Voorbeelden:

*k.**die** woont op een andere school/*

*k.mister Kojak is **helemaal** kaal/*

*en **dat** is een politie/*

-Zelfstandige onbepaalde voornaamwoorden: **iemand, niemand, iets, niets, men, iedereen, alles, allen, ieder, elk, enkelen** en **wat**. Voorbeeld:

*k.nee, er mag **niemand** bij me spelen/*

-Zelfstandige vragende voornaamwoorden: **wie** en **wat**.

-Zelfstandig gebruikt **geen** (met **er** ervoor).

-Betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent: **wie**.

Voorbeeld:

k.en toen zei Mickey: **wie** het veelste wolven vangt, **die** krijgt het goud/

■**die** is een herhaald onderwerp en wordt niet bij deze categorie gescoord.

Niet tot de categorie Zelfstandig voornaamwoord 3e persoon worden gerekend de woorden die fungeren als voorlopig, herhaald of loos onderwerp of voorwerp. Voorbeelden:

*k.ja, toen lag de straat gewoon nat,
maar het had niet geregend/*

■**het**: loos onderwerp

k.en de gele en de groene en de rode stickertjes, die zijn dan voor de groten/

■**die**: herhaald onderwerp.

Het totaal aantal Zelfstandige voornaamwoorden 3e persoon wordt genoteerd als variabele 29 onderaan STAP-blad 5.

8.10 BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN

Als bijwoordelijke bepaling worden alle bijwoordelijke bepalingen die zelfstandig zinsdeel zijn én bepalingen van gesteldheid gescoord. De bijwoordelijke bepalingen kunnen voorkomen in de vorm van voorzetselgroepen en in de vorm van losse bijwoorden of bijwoordcombinaties, met uitzondering van een klein aantal zeer frequente bijwoorden.

Niet gescoord als Bijwoordelijke bepalingen:

al	meer	toch
dan	niet	toen
dus	nog	weer
eens	nou, nu	wel
gewoon	ook	zo
maarte		

Deze bijwoorden worden als ze voorkomen als losse Bijwoordelijke bepaling niet gescoord, omdat ze heel stereotiep gebruikt kunnen worden en ze geen wezenlijke uitbreiding van de zin vormen. Ze worden wel gescoord als ze onderdeel van een woordgroep zijn.

Wel gescoord als Bijwoordelijke bepalingen

*k.oh, me doekie die valt/
die was aan het vallen/
die vond **zo lekker op de grond** zitten/*

■**zo**: onderdeel van een woordgroep **zo lekker**, die samen een bepaling van gesteldheid vormt, telt als één bijwoordelijke bepaling;

op de grond: voorzetselgroep die een bijwoordelijke bepaling is.

Scheidbare delen van samengestelde werkwoorden die de vorm hebben van een voorzetsel (**hij ruimt het huis op**) worden niet als bijwoordelijke bepaling geteld; wel delen die de vorm hebben van een bijvoeglijk naamwoord (**hij maakt het huis schoon**) of van een bijwoord (**hij gooit de rommel weg**).

In één VU kunnen meerdere bijwoordelijke bepalingen voorkomen die gescoord moeten worden. Opeenvolgende bijwoorden worden, voor zover (semantisch) mogelijk, samen genomen en beschouwd als één bijwoordelijke bepaling.

De bijwoordelijke bepalingen worden verdeeld in drie soorten die alle drie afzonderlijk op het profiel moeten worden genoteerd:

- Bijwoordelijke bepalingen van plaats
- Bijwoordelijke bepalingen van tijd
- Overige bijwoordelijke bepalingen.

Bijwoordelijke bepalingen van plaats

Deze variabele omvat Bijwoordelijke bepalingen van plaats, richting en oorsprong. Ook de vragende bijwoorden van plaats en richting (**waar, waarin, waarheen, waarnaar**, etc) worden hier gescoord. Voorbeelden:

*k.en dan gaat ie **in zo'n soort fabriek**/*

*k.we zijn **op de camping**/
en **daar** is een zwembad/
en dan gaan we **daar naar heen**/
want nou ga ik morgen ook **naar m'n vriendje van de camping**/
want die woont **daar nu in Grouw**/
gaan we **daarheen**/*

*k.en toen ging hij **dwars door de ruit heen**/*

■de vet gedrukte opeenvolgende woorden passen semantisch bij elkaar: één Bijwoordelijke bepaling van plaats.

Het totaal aantal Bijwoordelijke bepalingen van plaats wordt genoteerd als variabele 30 onderaan STAP-blad 5.

Bijwoordelijke bepalingen van tijd

Deze variabele omvat Bijwoordelijke bepalingen van tijd, van duur, van frequentie en alles wat verwant is aan tijd. Ook de vragende bijwoorden van tijd (**wanneer, hoe lang**, etc) worden hier gescoord. Voorbeelden:

*k.ja, **volgende week** ga ik verhuizen, als ik **al lang** vijf jaar ben/*

■In deze VU met een hoofdzin en een bijzin staan twee Bijwoordelijke bepalingen van tijd; de bijwoordelijke bijzin van tijd wordt niet apart als Bijwoordelijke bepaling van tijd geteld.

*k.en toen ging m'n papa me optillen/
en toen ging ik **'s avonds** op m'n papa z'n nek staan/
en toen ging ik eraf springen en m'n moeder **ook een keer**/*

Het totaal aantal Bijwoordelijke bepalingen van tijd wordt genoteerd als variabele 31 onderaan STAP-blad 5.

Overige bijwoordelijke bepalingen

De Overige bijwoordelijke bepalingen omvatten:

-Bijwoordelijke bepalingen met een andere functie dan plaats of tijd;

De overige vragende bijwoorden (**waarom, hoe**, etc) worden hier ook gescoord.

Voorbeelden:

*k.en nu is ie weg **met de vuilnisauto**/*

*k.en als het dan mooi weer is, dan gaan we **met Dennis** buiten voetballen/*

-Bepalingen van gesteldheid. Voorbeeld:

*k.en dat vind ik **zo leuk**/*

■**zo leuk**: bepaling van gesteldheid; gescoord als Overige bijwoordelijke bepaling.

Het totaal aantal Overige bijwoordelijke bepalingen wordt genoteerd als variabele 32 onderaan STAP-blad 5.

8.11 TOTAAL BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN

Van STAP-blad 5 worden de totalen van:

-Bijwoordelijke bepalingen van plaats,

-Bijwoordelijke bepalingen van tijd,

-Overige bijwoordelijke bepalingen

bij elkaar opgeteld voor het Totaal bijwoordelijke bepalingen. Dit Totaal bijwoordelijke bepalingen wordt als variabele 33 genoteerd onderaan STAP-blad 5.

9.STAP-BLAD 6: HET FACULTATIEF SPECIFICEREN VAN DE NIET-VLOEIENDHEID

Wanneer een kind een score heeft van $\leq - 2$ SD op variabele 4: Niet-vloeiendheid (%) kan de Niet-vloeiendheid op en boven woordniveau nader worden onderzocht. De Niet-communicatief bedoelde woorden kunnen in soorten worden onderscheiden, die wijzen op een meer of minder zichtbare metalinguïstische activiteit. In hoofdstuk 12 zal hier dieper op worden ingegaan. Voor de facultatieve specificatie van Niet-vloeiendheid zijn frequentiegegevens bekend van de 240 kinderen uit de oorspronkelijke onderzoeksgroep. Frequentiegegevens over het aantal woorden per soort Niet-vloeiendheid zijn opgenomen op het STAP-profielblad, omdat het aantal Niet-communicatief bedoelde woorden per soort, aansluit bij het totaal aantal niet communicatief bedoelde woorden dat afleesbaar is op STAP-blad 1.

Van de soorten Niet-vloeiendheid zijn reeds omschrijvingen gegeven in paragraaf 4.3, omdat dat de herkenning van de Niet-vloeiendheid bevorderde. De omschrijvingen worden hier herhaald en uitgebreid en met meer voorbeelden geïllustreerd.

In een VU zitten vaak combinaties van verschillende soorten Niet-vloeiendheid; bij de voorbeelden is alleen het vetgedrukte gedeelte een illustratie bij de soort.

Bij de scoring wordt voor iedere soort Niet-vloeiendheid het desbetreffende VU-nummer genoteerd op STAP-blad 6. Eén VU kan bijvoorbeeld een Valse start, een Woord(groep)-herhaling en een Zelfverbetering bevatten, zodat het VU-nummer driemaal moet worden gescoord op STAP-blad 6. Wanneer in één VU één soort Niet-vloeiendheid meerdere malen voorkomt, wordt het VU-nummer meer dan eenmaal genoteerd, met het aantal Niet-communicatief bedoelde woorden per keer.

Op STAP-blad 6 staan de volgende variabelen:

Valse starts (aantal woorden in)	- variabele 34
Zelfverbeteringen (aantal woorden in)	- variabele 35
Woord(groep)herhalingen (aantal woorden in)	- variabele 36
Mengconstructies (aantal woorden in)	- variabele 37

9.1 VALSE STARTS

Het kind begint de uiting op een bepaalde manier, maar wijzigt zijn plan en begint dezelfde uiting opnieuw, maar op een andere manier. Meestal is na de Valse start een hapering hoorbaar. Valse starts kunnen een vormverandering inhouden - dezelfde gedachte wordt opnieuw en anders geformuleerd - of een inhoudelijke verandering - er wordt gekozen voor het uitdrukken van een andere gedachte die verwant is aan de oorspronkelijke communicatieve intentie - of beide.

Niet iedere verandering is objectief gezien een verbetering. Een kwalitatief oordeel over de Valse starts is wel van belang als de Niet-vloeiendheid nader wordt bekeken. Voorbeelden:

k.ja, krijg ik een tuin/

(en dan gaat oom Wiep een schommel voor voor) en dan gaat mama een schommel (een schommel) ophangen voor (voor) die (die) tuin/

■de verandering van **oom Wiep** in **mama** is een inhoudelijke verandering.

k. *(nu ze) nu hebben ze een eigen huis/*

■de veranderde zin bevat een werkwoord: dit is een vormverandering en een objectieve verbetering.

Eén VU kan meerdere opeenvolgende Valse starts bevatten. Voor zo'n VU wordt het VU-nummer tweemaal genoteerd bij Valse start.

Voorbeeld:

v. spelen jullie dan samen of komen er nog anderen meedoen?

k. *(nee want)... ja (want) maar ze (maar ze) staan met ons te praten/*

en ze willen onze voetbal pakken/

■twee opeenvolgende Valse starts die een inhoudelijke verandering weergeven; objectief gezien sluit de definitieve keuze niet het best aan bij de vraag.

Na een interjectie en/of een nevenschikkend voegwoord kan ook een Valse start optreden.

Voorbeelden:

v. wat was je net aan het doen in de klas?

k. *nou, (we moesten) net moesten we Och maken/*

■een Valse start na een interjectie; de verbeterde zin bevat een vormverandering, de zin wordt uitgebreid met een bijwoordelijke bepaling van tijd: een objectieve verbetering.

k. *en (anders doe ik), thuis zit ik alleen een beetje met mijn vriendinnetjes te spelen/*

■een Valse start na een nevenschikkend voegwoord; de verbeterde zin bevat een inhoudelijke verandering die exacter lijkt dan de Valse start.

k. *nou en (toen moest ie) toen had ie het zwaard/*

■een Valse start na een interjectie en een nevenschikkend voegwoord; de inhoudelijke verandering is objectief gezien geen verbetering, omdat de chronologie van het verhaal erdoor verstoord wordt.

9.2 ZELFVERBETERINGEN

Het kind vervangt een of meer eerder geuite woorden binnen dezelfde uiting, zonder de uiting opnieuw te beginnen. Meestal is vóór een Zelfverbetering een hapering hoorbaar.

Niet elke Zelfverbetering is objectief gezien een verbetering: een kwalitatieve beoordeling bij een groot aantal Zelfverbeteringen is zeker nuttig. Voorbeelden:

k. *en dan (gaat) wordt het allemaal verbrand, ja/*

■**wordt** is objectief gezien een verbetering.

k. *ja, iedere keer (zag ik zo, en) kijk ik zo naar voren/*

en toen zag ik een blauwe (rand) land/

dat was Spanje/

■Twee VU bevatten een Zelfverbetering die bedoeld is om een ander woord te kiezen een inhoudelijke verandering die de gedachten preciezer weergeeft. De VU zijn hierdoor echter allebei ongrammaticaal geworden:

VU 1 [= ja, iedere keer **keek** ik zo naar voren]

VU 2 [= en toen zag ik een **blauw** land]

k. *en toen zei ze (wie het meeste had) wie het veelste had/*

■de Zelfverbetering is objectief gezien een verslechtering.

9.3 WOORD(GROEP)HERHALINGEN

Het kind herhaalt een woord, woordgroep of deel van een woordgroep één of meerdere malen letterlijk en heeft daar geen duidelijke communicatieve bedoeling mee.

De woord(groep)herhaling volgt meestal zonder hapering, hierdoor lijken het gevulde 'denkpauzes' te zijn. Voorbeelden:

k. *en weet je, maar ik ben (**ik ben**) vaak naar bad geweest/
en toen had ik (**ik**) pyamaatjes ook aangedaan/*

k. *ging die (**ging die**) in het water plonzen/*

k. *nou maar ik vind (**ik vind**) wel dat het een beetje rot fietsen is/*

k. *daar was ik niet van (**van**) nu geweest, maar van volgend jaar 's een keer/*

k. *heb ik zelf geleerd/*

k. *want ik (**want ik**) heb daar (**want ik heb daar**) effe gefietst dat ik het wou leren/*

■ In de tweede VU zitten twee Woord(groep)herhalingen.

9.4 MENGCONSTRUCTIES

Het kind begint een uiting volgens een bepaald zinspatroon en maakt de uiting af volgens een ander, verwant zinspatroon. Als dit leidt tot overbodigheid van één of meer woorden, wordt dit een mengconstructie genoemd. Weglating van de overbodige woorden moet leiden tot een grammaticale zin. Soms zijn niet identieke woorden in een mengconstructie gebruikt.

Mengconstructies hebben meestal een doorlopend intonatiepatroon, er is geen hapering hoorbaar. Voorbeelden:

k. *nou als je dan zo aan ze bretels trekt, dan komt woeps zo uit ze (uit ze) trui (**schiet zo**) een soort helioperding/*

■ de volgende twee constructies zijn vermengd:

1. dan komt woeps zo uit ze trui een soort helioperding
2. dan woeps uit ze trui schiet zo een soort helioperding.

k. *en (**we hebben ook nog**) in de schuur hebben we ook nog een (hebben we ook nog een) wip/*

■ de volgende twee constructies zijn vermengd:

1. en we hebben ook nog in de schuur een wip
2. en in de schuur hebben we ook nog een wip.

9.5 SCORINGSVOORBEELD

Ter verduidelijking van STAP-blad 6 wordt een scoringsvoorbeeld gegeven, waarbij de nummers van de Vrije Uitingen zijn toegevoegd. Zowel het VU-nummer als het aantal woorden dat niet een duidelijke communicatieve functie heeft moet worden ingevuld. De woorden worden uiteindelijk opgeteld voor het profiel.

k.nou en **(toen moest ie)** toen had ie het zwaard/21
 moest ie eerst de hele boom uit elkaar halen/22
 had ie gedaan/23
 toen **(had ie het zwee)** had ie de zwaard gevonden/24

Valse starts en aantal woorden in valse starts

VU-nrs	21												totaal	<input type="text"/>
aantal woorden	3													

Zelfverbeteringen en aantal woorden in zelfverbeteringen

VU-nrs	24												totaal	<input type="text"/>
aantal woorden	4													

De totalen van de aantallen woorden van vier soorten Niet-vloeiendheid kunnen genoteerd worden op het STAP-profielblad.

10.STAP-BLAD 7: HET FACULTATIEF ANALYSEREN VAN SEMANTISCH AFWIJKEND

Wanneer een kind een score heeft van $\leq - 2$ SD op de variabele(n) Matig semantisch afwijkende VU en/of Sterk semantisch afwijkende VU dan is het nuttig de afwijkingen nader te analyseren, om aan een ernstig afwijkende score voor semantiek behandeldoelen te kunnen verbinden. In hoofdstuk 12, bij de interpretatie zal hier dieper op in worden gegaan.

In Versantvoort - van den Dungen (1981) wordt een vrij gedetailleerd categorisatiemodel voor Licht, Matig en Sterk semantisch afwijkende VU gegeven. Op basis van de frequenties bij 120 kinderen uit het oorspronkelijke STAP-onderzoek is dit categorisatiemodel ingekort voor deze handleiding tot een facultatief analysemodel voor de Matig en Sterk semantisch afwijkende VU. Het analysemodel is als volgt:

Substitutie van een woord:

'Mismatch'

Te algemeen woord

Te specifiek woord

Neologisme

Overige substituties

Afwijkende combinatie van woorden:

Foute uitdrukkingen

Verkeerde betekeniscombinaties.

Bij de scoring wordt op STAP-blad 7 voor iedere Matig of Sterk semantisch afwijkende VU het VU-nummer genoteerd bij één van de subcategorieën. De subcategorieën worden hieronder nader toegelicht en geïllustreerd met voorbeelden.

10.1SUBSTITUTIE VAN EEN WOORD

Eén woord past wat de betekenis betreft niet in de VU.

'Mismatch'

Het kind zoekt een woord bij een bepaald concept en kiest het woord dat, wat de betekenis betreft, nevensgeschikt is aan het gezochte woord. Dit wordt een 'mismatch' genoemd.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over naar Spanje vliegen:
k.en toen keek ik zo (zo) de andere kant op/
toen keek ik zo naar **de chauffeur** door dat raampje van voren/
en dan zag ik soms een land/
en dan gingen we zf, zf/
en dan **reden** we **door**/
■**chauffeur** is een 'mismatch' voor **piloot**;
reden door is een 'mismatch' voor **vlogen door**.

Het gesprek gaat over het gedrag van de kinderen in de bus:
k.ja, en dadelijk **springt** ze een keer voorover/
■**springt** is een 'mismatch' voor **vallen**.
Overigens is de VU door de congruentiefout ook ongrammaticaal.

k.er is wel een kamertje/
maar (maar) het moet nog opgeruimd en **gewassen** en zo worden/
■**gewassen** is een 'mismatch' voor **schoongemaakt**.

v.wat doe je dan tegen de muggen?
k.nou (dan gaan me) dan nemen we vliegenmepper/
en dan we zo tegen doen/
ik heb het heel veel **gemikt**/
■**gemikt** is een 'mismatch' voor **geraakt**.
De drie VU zijn verder alle drie ongrammaticaal.

Het gesprek gaat over de twee kasten vol speelgoed van het kind:
v.ja, wat heb je dan voor speelgoed?
k.nou veel/ EA
v.ja, heb je veel?
k.ik ken 't haast niet raden/
■**raden** is een 'mismatch' voor **onthouden** of **herinneren**.

Te algemeen woord

Het kind zoekt een woord bij een bepaald concept en kiest het woord dat, wat de betekenis betreft, bovengeschiedt is aan het gezochte woord en daardoor niet precies genoeg de bedoelde betekenis weergeeft. Voorbeelden:

k.we hebben naar boven en naar beneden met de kabelbaan **gedaan**/
■**gedaan** is een te algemene substitutie voor het specifiekere woord **gegaan**.
N.B. het hulpwerkwoord verandert dan mee, dit is geen ongrammaticaliteit.

Het gesprek gaat over schildpadden:
k.want (ik heb ze) we hebben ze in een donker hoekje **gedaan**/
want het zijn nachtdieren/
v.en s'avonds worden ze wakker?
k.nee, ze blijven de hele dag en nacht **goed**/
■**gedaan** is een te algemene substitutie voor het specifiekere woord **gezet**;
goed is een te algemene substitutie voor het specifiekere woord **actief** of **levendig** of **wakker**.

Te specifiek woord

Het kind zoekt een woord bij een bepaald concept en kiest het woord dat, wat de betekenis betreft, ondergeschikt is aan het gezochte woord. Voorbeelden:

k.en dan **zit** daar gras/

■**zit** is een te specifieke substitutie voor **is**.

k.en aan die kant **staat** ook twee schuifdeuren/

■**staat** is een te specifieke substitutie voor **zijn**.

Neologisme

Het kind zoekt een woord bij een bepaald concept, kan het gezochte woord niet vinden en maakt zelf een nieuw woord dat het bedoelde concept weergeeft. Voorbeelden:

het gesprek gaat over een weggevlogen duif:

k.maar we hebben alle (alle) **vogelartsen** opgebeld/

■**vogelartsen** is een neologisme naar analogie van dierenartsen.

k.ik heb geen spijkertjes/

v.o, wat jammer dan, maar hoe timmer je dan zonder spijkertjes?

k.maar wel een **timmertje, houttimmertje**/

■Misschien zijn dit twee neologismen: voor hamer en voor houten hamer of hamer om hout mee te timmeren.

Bovendien is de uiting pragmatisch afwijkend: het kind antwoordt niet op de vraag.

Overige substituties

Het kind gebruikt andere substituties dan de bovengenoemde, bijvoorbeeld doordat het een verbastering maakt van een bestaand woord. Voorbeeld:

k.ja maar veldmuizen die vind ik helemaal niet aardig/

want die **smokkelen** altijd (altijd) al die plantjes op/

■**smokkelen** is wat de betekenis betreft hier niet op zijn plaats, het kan een verbastering zijn van **smikkelen**.

10.2AFWIJKENDE COMBINATIE VAN WOORDEN

Twee of meer woorden passen niet bij elkaar wat de betekenis betreft.

Foute uitdrukkingen

Het kind gebruikt vaste woordgroepen of uitdrukkingen foutief.

Dit kan komen doordat het kind twee bestaande uitdrukkingen combineert tot een nieuwe uitdrukking: contaminatie. Voorbeelden:

k.ik mag wel **rondjes om fietsen**/

■contaminatie van:

- een blokje om fietsen

- rondjes fietsen

k.ik heb meer **dorst in iets koude**, water bijvoorbeeld/

■contaminatie van:

- dorst hebben

- zin in iets hebben

Verkeerde betekeniscombinaties

Het kind combineert twee woorden die, wat de betekenis betreft, niet te combineren zijn in een zin. Voorbeelden:

k.en dan blijven ze een kopje thee drinken/

*en dan **gingen** ze **blijven kletsen**/*

■**gingen** is wat de betekenis betreft niet combineerbaar met **blijven**

k.ik heb wel eens alleen boodschappen gehaald bij Dirk van den Broek/

*die **woont** zelfs **binnen**/*

■**wonen** is wat de betekenis betreft niet te combineren met **binnen**

Nadat op STAP-blad 7 de Semantisch afwijkende VU zijn geanalyseerd, kunnen de totalen worden berekend per categorie. Invulling op het STAP-profielblad is echter niet mogelijk, omdat geen frequentiegegevens beschikbaar zijn van 240 kinderen, maar slechts van 120 kinderen. De specificatie kan echter een hulpmiddel zijn bij de bepaling van behandeldoelen.

11.STAP-BLAD 8: HET FACULTATIEF ANALYSEREN VAN PRAGMATISCH AFWIJKEND

Wanneer het kind een score heeft van $\leq - 2$ SD op de variabelen(n) Matig pragmatisch afwijkende VU en/of Sterk pragmatisch afwijkende VU dan is het zinvol de afwijkingen nader te analyseren. Bij een ernstig afwijkende score voor pragmatiek kunnen op die manier behandeldoelen uit de STAP-analyse worden afgeleid. In hoofdstuk 12 wordt hier dieper op ingegaan.

In Verbeek e.a (1986) is een categorisatiemodel beschreven voor Licht, Matig en Sterk pragmatisch afwijkende VU, de variabele Impliciete referent en pragmatisch afwijkende Elliptische Antwoorden. Op basis van de frequenties in 40 samples uit het oorspronkelijke STAP-onderzoek en acht samples van taalgestoorde kinderen die onderzocht zijn met dit model, is dit categorisatiemodel ingekort tot een facultatief analysemodel voor de Matig en Sterk pragmatisch afwijkende VU. Het analysemodel is als volgt:

Afwijkend antwoordgedrag:

Wel antwoord op de vraag, maar het antwoord sluit niet goed aan;

Geen antwoord op de vraag, het kind praat door over iets anders.

Onvoldoende rekening houden met de gesprekspartner:

Noodzakelijke informatie blijft impliciet;

Redundante informatie.

Problemen met de samenhang in het eigen verhaal:

Geen verband tussen verschillende gegevens;

Onlogisch of onbegrijpelijk verband tussen gegevens.

Bij de scoring wordt op STAP-blad 8 voor iedere Matig of Sterk pragmatisch afwijkende VU het VU-nummer genoteerd bij één van de subcategorieën. De subcategorieën worden hieronder nader toegelicht en geïllustreerd met voorbeelden.

11.1 AFWIJKEND ANTWOORDGEDRAG

Het kind reageert op een vraag, maar niet zoals de gesprekspartner verwacht.

Wel antwoord op de vraag, maar het antwoord sluit niet goed aan.

Het kind geeft een antwoord dat inhoudelijk niet goed aansluit bij de vraag of er slechts zijdelings mee te maken heeft.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over voetballen:

v.dan ben je zeker wel een van de besten?

k.**Corrie K zit er al lang op/**

zit er al langer als mij op/

v.ja, is die beter dan jij?

k.ja, die is iets groter, ouwer/

■het kind beantwoordt de eerste vraag zijdelings.

k.en 's zondags ga ik wel eens naar (naar) de Sesamstraat kijken/
v.wat is dat?

k.**dat is in plaats van de muis/**

■het kind begrijpt de vraag niet als vraag naar de inhoud van het televisieprogramma en beantwoordt eigenlijk de niet gestelde vraag: "In plaats van wat is dat gekomen?"

Het gesprek gaat over de weg van school naar huis:

v.en dan moet je over het stoplicht hè?

en wanneer mag je oversteken?

k.**mag nog lang niet/**

v.heel gevaarlijk is het, als het op rood staat, hè.

■het kind begrijpt de vraag niet als een vraag naar "Bij welke kleur mag je oversteken?" maar als een vraag naar "Op welke leeftijd mag je alleen oversteken bij dat stoplicht?"

Geen antwoord op de vraag, het kind praat door over iets anders.

Het kind beantwoordt de vraag niet:

-het kind negeert de vraag gewoon, doordat het doorgaat op een vorig gespreksonderwerp;

-het kind komt plotseling met een nieuw gespreksonderwerp aan.

Voorbeelden:

v.hebben jullie wel andere beesten?

k.ook niet/

v.ken je wel een vriendje die beesten hebben?

k.**wij hebben wel een marmotje gehad/**

■het kind negeert de laatste vraag en komt terug op de voorlaatste vraag.

Het gesprek gaat over een feest:

k.toen gingen we meer rommel maken/

v.wat ging je?

k.meer rommel maken/EA

v.hadden jullie al rommel gemaakt dan?

k.gingen allemaal met puzzels smijten/

v.zo

k.de één was er kapot gegaan, want de laatste niet/

v.maar waarom was het nou eigenlijk feest?

k.omdat me moeder jarig was/ EA

v.oh, en vond ze het leuk?

k.**toen kwam me vader/**

v.ja

k.die zeg: jullie mogen geen rommel maken/

wij hadden het toch gedaan/

■het kind negeert de vraag en gaat door op het vorige gespreksonderwerp.

Het gesprek gaat over de verjaardag van het kind:

v.waren er ook vriendjes geweest?

k.ja/ EA

v.wat kwamen die doen?

k.**schoenen/**

v.schoenen? schoentje zetten?

k.deze/

<het kind wijst naar zijn schoenen>

v.die heb je gekregen?

k.*van m'n vader!* EA

■het kind negeert de vraag en komt met een nieuw gespreksonderwerp.

11.2 ONVOLDOENDE REKENING HOUDEN MET DE GESPREKSPARTNER

Het kind houdt onvoldoende rekening met de voorkennis van de gesprekspartner.

Noodzakelijke informatie blijft impliciet

Het kind laat informatie impliciet doordat:

- het kind een zelfstandig naamwoord gebruikt of een naamwoordelijke groep waarvan de gesprekspartner de referent niet kent;
- het kind ten onrechte een lidwoord van bepaaldheid of een aanwijzend voornaamwoord gebruikt dat wijst op bekendheid;
- het kind de plaats, tijd of hoedanigheid waar het naar verwijst niet voldoende duidelijk maakt;
- het kind de omschrijving van de referent niet voldoende duidelijk maakt.

Deze subcategorie heeft meestal betrekking op het afwijkend gebruik van één woord of een woordgroep.

N.B. De variabele Impliciete referent die apart wordt gescoord (zie paragraaf 5.4) past inhoudelijk bij deze subcategorie van pragmatisch afwijkend.

Voorbeelden:

v.hoe heten die vriendjes?

k.*enne Klerk*/EA

*die zit in **Carla's** klas/*

■De referent van **Carla** is niet bekend bij de gesprekspartner, het kind realiseert zich dat niet.

v.wat speel je?

k.*indiaan*/EA

*dan doe ik **die** indianenpak aan/*

en dan ga ik mijn hoed opzetten/

■**die** indianenpak veronderstelt bekendheid die niet terecht is.

v.of heeft Brigadier Dog het zaakje opgelost?

k.*met de verrekijker heeft hij gekeken/*

*toen is hij **erop** gesprongen/*

■het kind laat impliciet **waar** Brigadier Dog op is gesprongen.

Het gesprek gaat over een bungalowpark:

v.wat voor spelletjes doe je daar?

k.*hockeyen*/EA

ja, dat doen we nu alleen met Robert enne Mirjam ->

/ - is een meisje - /

-> en Marieke/

/ - is ook nog een meisje - /

*en **de rest** komen ze bijna niet/*

■de referent van **de rest** is niet geëxpliciteerd.

Redundante informatie

Het kind herhaalt iets wat het al eerder zelf verteld heeft zonder er iets nieuws aan toe te voegen en/of zonder dat het noodzakelijk was deze informatie beter verstaanbaar of met meer nadruk te zeggen. Of het kind legt iets ten overvloede uit.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over Sinterklaas:

v.wat doet ie dan?

k.als ik mijn schoen neerzet, krijg ik snoepjes of zo/

als die op school komt, misschien krijg ik dan wel cadeautjes of strooit ie of zo of pepernoten of **krijgen we wel een cadeautje/**

■het kind zegt tweemaal vrijwel letterlijk hetzelfde.

v.is tennis met zijn vieren moeilijker?

k.dat is veel moeilijker/

want als de ene hem **niet raakt en mist** dan moet de ander misschien snel rennen om hem nog te raken/

■het kind parafraseert **niet raken** nog een keer als **missen**, dat is redundant.

11.3 PROBLEMEN MET DE SAMENHANG IN HET EIGEN VERHAAL

Geen verband tussen verschillende gegevens

Deze subcategorie betreft:

- het kind vertelt verschillende dingen over één gespreksonderwerp, maar brengt geen verband aan tussen die gegevens;
- het kind gaat van het ene gespreksonderwerp over op het andere zonder het verband tussen beide onderwerpen aan te geven.

De problemen met de samenhang in het eigen verhaal zijn meestal zichtbaar in opeenvolgende hele VU, niet in een enkel woord. Voorbeelden:

k.(had ik net) kwam net mijn vriendje bij me spelen/

gelukkig (gelukkig) is niet schreeuwen beneden/

■het verband tussen deze twee medelingen is niet duidelijk: heeft de afwezigheid van geschreeuw iets te maken met het vriendje of zijn het twee verschillende gespreksonderwerpen?

Het gesprek gaat over het nieuwe huis waar het kind naartoe gaat verhuizen:

k.dan ga ik naar het nieuwe huis kijken/

de eerste stond een bed/

maar er zijn allemaal (allemaal) plaatjes/

en nu hebben ze het bed al weggedaan/

■het kind vertelt dat er eerst een bed stond in haar nieuwe kamertje en dat dat nu weg is, maar tussendoor krijg je informatie over de wandversiering die gebeven is: de samenhang in haar verhaal is gebrekkig.

v.maar jij vertelde net over een klein busje.

Wanneer ga je dan in een klein busje?

k.als ik naar huis ga, van school/ EA

en (als ik) komen ze me ophalen 's ochtends als ik naar school moet/

we gaan zwemmen/

ik heb mijn zwempak al aan/

kijk deze/

<het kind laat haar zwempak zien, onder haar truitje>

■het kind begint zonder overgang aan een nieuw onderwerp: van het verhaal over het busje stapt ze plotsklaps over op een activiteit die dadelijk plaats zal vinden.

Onlogisch of onbegrijpelijk verband tussen gegevens

Deze subcategorie omvat:

- het kind heeft moeite met het duidelijk uitdrukken van een logische relatie binnen één gespreksonderwerp, tussen twee gespreksonderwerpen of met eerder gegeven informatie;
- het kind heeft moeite met de hantering van informatie met betrekking tot plaats, tijd, personen en hoeveelheid.

Voorbeelden:

Het gesprek gaat over moeders verjaardagsfeest:

k. *toen daarna gingen we spelen weer/*

kwam er visite/

werd er heel hard op de deur gebonsd/

v. op de buitendeur of op de deur van de kamer?

buitendeur/ EA

k. *(toen) we schrokken/*

heel erg (enkele woorden onverstaanbaar)/

we schrokken heel erg onderhand van de bank/

v. je schrok zo dat je van de bank viel?

k. *en (toen moes ik van) toen moes ik naar bed/*

■ het kind kan de relatie binnen een gespreksonderwerp niet logisch uitdrukken, maar drukt wel een relatie uit.

Het gesprek gaat over de grote belangstelling voor een bepaalde film waar het kind naar is gaan kijken in een bioscoop:

v. en konden die er nog in?

k. *(tweevijftig) tweehonderdvijftig mensen, ja/ EA*

de laatste heb gewonnen/

v. waarmee hebben die gewonnen?

k. *dat weet ik niet/*

met kaarten hebben ze gewonnen/

v. ik heb nog nooit gehoord dat je kunt winnen met een film eigenlijk

k. *ik ook niet/*

maar het is zo/

v. ik dacht dat je dan alleen maar d'rin kon of je kon

er niet in; dus als je te laat bent dan kun je geen

kaartje meer kopen

k. *nee, dat is ook zo/*

als je heel laat bent, nou dan mag je er ook niet meer in, als je geen kaartje hebt/

want (dan is de film al beg...) dan is het onderhand al pauze/

v. ja

k. *en als je d'rin komt, dan is ie al afgelopen/*

■ het kind kan geen samenhang aanbrengen in haar verhaal:

winnen met een bioscoopkaartje is niet logisch. Bij navraag kan ze het ook niet verduidelijken.

Nadat op STAP-blad 8 de pragmatisch afwijkende VU zijn geanalyseerd, kunnen de totalen worden berekend per categorie. Invulling op het STAP-profielblad is echter niet mogelijk, omdat frequentiegegevens van 240 kinderen ontbreken. De specificatie kan echter gebruikt worden bij de bepaling van behandeldoelen.

SAMENVATTING VAN HET STAP-PROFIEL

Naam: Leeftijd:
Geboortedatum: STAP-jaargroep:
Opnamedatum: School/instelling:
Schoolgroep:

Vul in per onderdeel:

00(niet ingevuld): (boven) gemiddeld (op of boven -1 SD)

00(één ingevuld) : licht afwijkend (tussen -2 en -1 SD)

00(twee ingevuld): ernstig afwijkend (op of beneden -2 SD)

Globale Gegevens

00Uitingslengte (1)

00Elliptische antwoorden (3)

00Niet-vloeiendheid (4)

00Onverstaanbaarheid (5)

Morfosyntactische Gegevens

Gegevens over de ongrammaticaliteit

00Totale ongrammaticaliteit (6 en/of 7)

Fouten in de werkwoordgroep:

00Syntactische fouten (13 en/of 14)

00Morfologische fouten (15 en/of 16)

Fouten in de naamwoordgroep:

00Deletie van onderwerp en/of voorwerp (17)

00Bepalerfouten (18 en/of 19)

00Woordvolgordefouten (20)

Gegevens over de complexiteit

00Nevenschikking en/of onderschikking (21 en/of 22)

Complexiteit van de werkwoordgroep:

00Syntactische complexiteit (23)

00Morfologische complexiteit (25)

00Complexiteit van de naamwoordgroep (27 en/of 29)

00Zinsuitbreiding met bijwoordelijke bepaling (33)

Semantisch Afwijkend

00Matig en/of sterk semantisch afwijkend (8 en/of 9)

Pragmatisch Afwijkend

00Matig en/of sterk pragmatisch afwijkend (10 en/of 11)

00Impliciete referenten (12)

INDEX

- Afgebroken uitingen 12, 13, 14, 18, **20**, 21
Afwijkend antwoordgedrag 31, **69-70**, 87, 92
Afwijkende combinatie van woorden 28, **67-68**, 87
Basisuitingen 6, **13**, 14, 15
Beginwoorddeletie **24**, 26, 44, 83
Behandeldoelen 2, 4, 8, 39, 46, 47, 65, 68, 69, 73, 75, 82, 84, 88, **91-94**
Bepaler verkeerd 39, **45**, 47, 77, 83
Bepaler weg 39, **44-45**, 47, 77, 79, 83
Bijvoeglijke bepalingen 7, 10, 49, **55-56**, 79, 86, 90
Bijwoordelijke bepalingen 7, 10, 26, 49, **57**, 80, 83, 84, 86
Bijwoordelijke bepalingen van plaats 49, **58**, 59, 84
Bijwoordelijke bepalingen van tijd 49, **58**, 59, 83, 89
Congruentiefout 39, **41-42**, 47, 66, 77, 79, 82, 89
Deletie 25, **26**, 38, 40, 46, 47, 77
Elliptisch antwoord **15**, 16, 17, 21, 75, 76, 80-81, 84, 89
GL5LVU 6, 21, **22**, 76, 79, 80
Globale gegevens 6, 7, **21-22**, 76, 79-82
GLVU 6, 12, 19, 21, **22**, 75, 76, 79, 80, 85, 88
Grammaticale substitutie 25, **26**, 27, 38, 46, 47, 77, 84
Hoofdwerkwoord weg 39, **40**, 47, 77, 79, 82, 89
Impliciete referenten 7, 23, **34-35**, 69, 71, 79, 86, 87, 90
Insertie 25, **26**, 38, 46, 47
Inversie 25, **27**, 38
Lexicale substitutie 28, **65-67**
Licht pragmatisch afwijkend **32-33**, 69
Licht semantisch afwijkend **28-29**, 30, 65
Matig pragmatisch afwijkend 7, 23, 32, **33-34**, 69, 78, 87-88, 90
Matig semantisch afwijkend 7, 23, 28, **29**, 65, 78, 86-87, 90
Mengconstructies 19, 61, **63**, 81
Morfologische fouten **25**, 39, 42, 77, 82, 83
Morfosyntaxis 1, 3, 4, 7, 23, 25, 37, 77-79, 82-86, 89, 91, 92
Naamwoorden 7,49, **54-55**, 78, 79, 85-86, 90
Naamwoordgroep 7, 55, 77, 78, 79, 82, 85
Naamwoordgroep weg 39, 42, **43-44**, 47, 49, 78, 79, 82, 83, 89
Nevenschikking 3, 7, 10, 12, 13, 49, **50**, 51, 76, 78, 79, 84-85, 88
Niet-vloeiendheid 6, 8, 12, 18, 21, 22, **61-64**, 76, 81, 90, 92, 93
Onderschikking 7, 10, 26, 49, **50-51**, 52, 76, 78, 79, 84-85, 88
Ongrammaticale Vrije Uitingen 7, 8, 17, **23-27**, 37-38, 39-48, 77, 89, 92
Onverstaanbare uitingen 6, 12, **20**, 21, 22, 91, 92
Onvoldoende rekening houden met de gesprekspartner 31, 69, **71-72**, 87
Overige bijwoordelijke bepalingen 49, 58, **59**
Parafraseren 7, 8, 16, 25, 27, 28, 32, **37-38**, 41, 45, 46, 49, 83, 88
Persoonsvormen 14, 15, 16, 17, 49, 51, 78, 79, 85
Pragmatiek 1, 4, 8, 23, 31, 32, 37, 69-73, 89, 91, 93-94
Pragmatisch afwijkende VU 7, 23, **31-34**, 69-73, 78, 87-88, 90, 91, 92
Problemen met de samenhang in het eigen verhaal 31, **72-73**, 88
Samengesteld gezegde 49, **52-53**, 78, 79, 85

Samenvatting van het STAP-profiel 4, 7, 75, 76-79, 89
Semantiek 1, 4, 8, 23, 28, 37, 65-68, 89
Semantisch afwijkende VU 7, 23, **28-31**, 65-68, 78, 81, 86-87, 90, 91, 93
Sociolect/dialect 23, **24**, 41
Spreektaal **23**, 24, 26, 37, 44, 45, 46, 83
STAP-profiel 2, 3, 4, 7, 8, 21, 37, 39, 47, 48, 49, 58, 61, 63, 64, 68, 73, 75-94
Sterk pragmatisch afwijkend 7, 23, 32, **34**, 69, 78, 87-88, 90
Sterk semantisch afwijkend 7, 23, 28, **30**, 65, 78, 86-87, 90
Substitutie van een woord 26, 27, **65-67**, 86-87, 93
Syntactische fouten **25**, 77, 82
Totaal bijwoordelijke bepalingen 49, **59**, 80, 86
Totaal grammaticale fouten 39, **47**, 48, 77, 84, 89, 92
Transcriberen 6, 9, 10, **11**, 18
Uitingen met overige grammaticale fouten 39, 42, **46-47**, 79, 82, 84, 89, 92
Uitingslengte 6, 76, 77, 79, 80, 88, 89, 92
Valse starts 14, 18, 19, **61-62**, 64, 81
Verleden tijd 7, 39, 49, **53-54**, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 89
Verleden tijd fout 39, **42**, 47, 77, 82, 83, 84, 89, 92
Voltooid deelwoord 7, 39, 49, **54**, 78, 82, 83, 84, 85, 89
Voltooid deelwoord fout 39, **43**, 47, 77, 82, 83, 84, 89, 92
Vrije Uitingen 5, 6, 7, 9, 10, 13, 15, **17**, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 37, 38, 63
Werkwoordgroep 7, 77, 78, 79, 82, 85
Woordenschat 3, 23, 86, 87, 88, 90, 92
Woord(groep)herhalingen 3, 19, **63**, 81, 90, 92
Woordvinding 3, 81, 87, 90, 93
Woordvolgorde fout 39, **46**, 47, 89
Zelfstandige voornaamwoorden 3e persoon 7, 10, 49, **56-57**, 78, 85-86
Zelfverbeteringen 3, 19, **62**, 64, 81, 90, 93